MINISTERSTVO ŠKOLSTVA, VÝSKUMU, VÝVOJA A MLÁDEŽE SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Centrum vedecko-technických informácií SR
Staré grunty 52, 842 44 Bratislava

Ľudské práva optikou učiteľov základných a stredných škôl za rok 2024

Záverečná správa

Mgr. Tomáš Runa

Bratislava 2025

Obsah

ÚVOD ... 5
1. METODOLOGICKÉ VÝCHODISKÁ ... 6
1.1 Ciele výskumnej úlohy ... 6
1.2 Metódy a techniky výskumu ... 6
1.3 Výber výskumnej vzorky ... 6
1.4 Matematicko-štatistické spracovanie ... 6
1.5 Priebeh realizácie výskumu ... 7
2. INTERPRETÁCIA VÝSLEDKOV VÝSKUMU ... 8
2.1 Charakteristika výskumného súboru ... 8
2.2 Spôsob výučby ľudských práv v škole ... 9
2.2.1 Spôsoby oboznamovania žiakov s otázkami ľudských práv v škole ... 9
2.2.2 Materiály využívané pri výučbe ľudských práv na hodine ... 11
2.2.3 Možnosť prejavu názoru žiaka na hodine zameranej na výučbu ľudských práv ... 13
2.2.4 Priestor pre problematiku ľudských práv vo vzdelávaní ... 15
2.2.5 Vplyv výučby ľudských práv na postoje žiakov ... 16
2.3 Miera aktivity učiteľa a školy v oblasti ľudských práv ... 18
2.3.1 Participácia školy v aktivitách zameraných na ľudské práva ... 18
2.3.2 Vzdelávanie učiteľov v oblasti ľudských práv ... 20
2.3.3 Využitie poznatkov z kurzov a seminárov pri výučbe ľudských práv ... 21
2.4 Porušovanie ľudských práv v školskom prostredí ... 21
2.4.1 Porušenie práv učiteľa žiakmi ... 22
2.4.2 Typy porušenia ľudských práv v školskom prostredí ... 23
2.4.3 Spôsoby riešenia porušenia ľudských práv ... 26
2.4.4 Miera participácie žiakov na riešení porušenia ľudských práv ... 28
ZÁVERY ... 30
LITERATÚRA ... 37

ÚVOD

Výchova k ľudským právam v školách má nielen edukatívny, ale aj etický rozmer. Prostredníctvom vzdelávania o ľudských právach sa žiaci oboznamujú s pojmami sloboda prejavu, rovnosť pred zákonom, právo na vzdelanie, právo na ochranu pred diskrimináciou a ďalšie základné práva, ktoré sú garantované medzinárodnými dohovormi, ako je Všeobecná deklarácia ľudských práv. Okrem teoretického poznania však ide aj o praktické uplatňovanie týchto práv v každodennom školskom živote. Ak žiaci zažijú rešpektovanie ich práv v školskom prostredí, môžu si tieto hodnoty osvojiť a preniesť ich aj do širšej spoločnosti. Dôležitosť dodržiavania ľudských práv v škole je neoceniteľná aj z hľadiska prevencie. Školy, ktoré aktívne podporujú rovnosť a ochranu práv svojich žiakov, vytvárajú bezpečné a inkluzívne prostredie, v ktorom sa žiaci môžu slobodne rozvíjať a prejavovať. Naopak, ak škola ignoruje alebo zanedbáva tieto zásady, môže to viesť k negatívnym dôsledkom, ako sú šikanovanie, diskriminácia, psychické alebo fyzické násilie.

Ľudské práva optikou učiteľov základných a stredných škôl za rok 2024 je výskumná úloha, ktorá nadväzuje na dlhodobý monitoring a predošlé výskumy v predmetnej téme od roku 2005. Ako z názvu vyplýva, dôraz a zameranie výskumov sa zaoberá oblasťou vzdelávania a dodržiavania, resp. rešpektovania ľudských práv v škole s tým, že v tejto úlohe je problematika ľudských práv zameraná na pohľad učiteľov. Výskumy sú sledované kontinuálne, a tak je súčasťou výskumu komparácia so sledovanými obdobiami a načrtnutie vývojových trendov. Taktiež sú analyzované aj rôzne prvky z oblasti ľudských práv. Pri výchove a vzdelávaniu k ľudským právam sú to napr. spôsob vzdelávania v oblasti ľudských práv a využívanie odborných materiálov pri ich výučbe, analýza priestoru pre problematiku ľudských práv vo vzdelávaní a vplyv výučby skúmanej oblasti na postoje žiakov a pod. Pri dodržiavaní a rešpektovaní ľudských práv je skúmaná skúsenosť s porušením práv, riešenie a miera participácie žiakov pri takejto situácii a analýza rôznych typov porušenia práv v školskom prostredí. Taktiež sa skúma miera aktivity učiteľa a školy v oblasti ľudských práv, konkrétne zapojenie školy v aktivitách zameraných na ľudské práva, analýza vzdelávania učiteľov v predmetnej oblasti a následne využitie ich poznatkov z kurzov a seminárov pri výučbe ľudských práv.

Cieľom výskumu je tiež prispieť do Celoštátnej stratégie ochrany a podpory ľudských práv v Slovenskej republike a do Stratégie globálneho vzdelávania na roky 2023 – 2030.

1. METODOLOGICKÉ VÝCHODISKÁ

1.1 Ciele výskumnej úlohy

Na základe Celoštátnej stratégie ochrany a podpory ľudských práv v SR, z návrhu Stratégie globálneho vzdelávania na roky 2023 – 2030 a v súvislosti s potrebou zmapovať úroveň vzdelávania a dodržiavania ľudských práv v školskom prostredí boli stanovené tieto ciele výskumu:

- zmapovanie spôsobu a formy vzdelávania v oblasti ľudských práv v základných a stredných školách a využívanie odborných materiálov pri ich výučbe,
- analýza rôznych faktorov pri výučbe ľudských práv v škole: možnosť prejavu názoru žiaka na hodine, priestor pre problematiku ľudských práv vo vzdelávaní a vplyv výučby ľudských práv na postoje žiakov,
- zhodnotenie participácie školy v ľudskoprávnych aktivitách, participácie učiteľa na školeniach a seminároch zameraných na problematiku ľudských práv a aplikovania poznatkov pri výučbe,
- analýza porušovania ľudských práv v školskom prostredí v oblasti porušenia práv učiteľa žiakmi, typov porušenia ľudských práv v škole a spôsobov ich riešenia a miera participácie žiakov na riešení porušenia ľudských práv,
- komparácia získaných údajov s výsledkami z výskumných rokov 2005, 2008, 2011, 2013, 2015, 2017, 2019 a 2021, načrtnutie vývojových trendov skúmanej problematiky a odporúčaní.

1.2 Metódy a techniky výskumu

Výskumná úloha *Ľudské práva optikou učiteľov základných a stredných škôl za rok 2024* bola realizovaná v období máj 2024 až jún 2025. Metóda zberu empirických dát bola vykonaná prostredníctvom dotazníku, ktorý bol rozdistribuovaný vo vybraných základných a stredných školách na území Slovenska učiteľom 7. až 9.ročníka základných škôl a 1. až 3.ročníka stredných škôl. Distribúcia dotazníkov a zber dát bol vykonaný cez Agentúru sociálnych analýz ASA s.r.o. Zozbierané dáta boli neskôr spracované v štatistickom programe IBM SPSS.

1.3 Výber výskumnej vzorky

Výber výskumnej vzorky pre tento výskum v základných a stredných školách zabezpečovala profesionálna agentúra pre zber dát. Výberový súbor učiteľov základných a stredných škôl bol utvorený voľným kvótovým výberom so znáhodnením v poslednom kroku z učiteľov 7., 8. a 9. ročníka základných škôl a 1., 2. a 3. ročníka stredných škôl. Výberovými kritériami boli pohlavie, typ školy, veľkosť bydliska a kraj SR. Po kontrole dotazníkov bolo celkovo štatisticky spracovaných 577 dotazníkov a návratnosť z plánovaného rozsahu výberovej vzorky 600 respondentov bola 96,1 %. Do výskumného súboru bolo zaradených 268 učiteľov základných škôl a 309 učiteľov stredných škôl.

1.4 Matematicko-štatistické spracovanie

Problematika vzdelávania a dodržiavania ľudských práv a práv dieťaťa v školskom prostredí z pohľadu učiteľov základných a stredných škôl bola analyzovaná na základe 12 otázok rozdelených v dotazníku do troch tematických okruhov – *spôsob výučby ľudských práv v škole, miera aktivity učiteľa a školy v oblasti ľudských práv* a *porušovanie ľudských práv v školskom*

prostredí. Pre matematicko-štatistické spracovanie boli použité tieto štatistické metódy spracovania dát:

- prvostupňová analýza údajov,
- druhostupňová analýza údajov,
- Pearsonov koeficient, kontingenčný koeficient,
- modus, medián, priemer, odchýlka a iné.

Interpretované boli prevažne výsledky, pri ktorých sa potvrdila štatisticky významná (signifikantná) závislosť. Získané údaje z roku 2024 boli komparované s výsledkami z výskumov v rokoch 2005, 2008, 2011, 2013, 2015, 2017, 2019 a 2021.

Poznámka: Pre veľkosť výberovej vzorky nemožno získané údaje považovať za reprezentatívne pre celú Slovenskú republiku. Získané údaje sú názory učiteľov škôl, ktorí boli zapojené do výskumu. Získané údaje slúžia pre čiastkové zmapovanie problematiky vzdelávania a dodržiavania ľudských práv v školách a načrtnutie vývojových trendov skúmanej problematiky.

1.5 Priebeh realizácie výskumu

1. aktualizácia dotazníka	apríl 2024
2. terénny zber dát	máj - jún 2024
3. optická kontrola a nahrávanie dát	júl - august 2024
4. matematicko-štatistické spracovanie údajov	október - november 2024
5. interpretácia výsledkov a spracovanie záverečnej správy	december 2024 - jún 2025

2. INTERPRETÁCIA VÝSLEDKOV VÝSKUMU

2.1 Charakteristika výskumného súboru

Výskumný súbor tvorilo 577 učiteľov základných a stredných škôl na území Slovenskej republiky pri zastúpení všetkých krajov. Jednotlivé demografické znaky a ich zloženie zobrazuje tabuľka 1.

Tabuľka 1

Charakteristika výskumnej vzorky	**(N=577)**
Znak	**Výberový súbor v %**
Pohlavie:	
muži	22,5
ženy	77,5
Typ školy:	
základná škola	46,4
gymnázium	15,8
stredná odborná škola	37,8
Veľkosť obce:	
do 2 000 obyvateľov	7,8
2 001 – 10 000	29,7
10 001 – 50 000	35,6
50 001 – 100 000	16,5
nad 100 000	10,4
Kraj:	
Bratislavský	10,9
Trnavský	13,0
Trenčiansky	12,7
Nitriansky	11,6
Žilinský	11,5
Banskobystrický	12,3
Prešovský	13,7
Košický	14,2
Vek:	
do 30 rokov	7,7
31 – 40	23,8
41 – 50	35,8
nad 50 rokov	32,7
Počet rokov praxe:	
do 5 rokov	13,5
6 až 10 rokov	10,3
11 až 20 rokov	28,3
21 až 30 rokov	31,0
nad 30 rokov	16,8
Funkcia:	
výchovný poradca	5,9
koordinátor prevencie	4,3
riaditeľ školy	0,9
zástupca riaditeľa	4,0
učiteľ	82,3
iné	2,7

2.2 Spôsob výučby ľudských práv v škole

Vzdelávanie o ľudských právach je neoddeliteľnou súčasťou výchovno-vzdelávacieho procesu v školách. Učitelia zohrávajú kľúčovú úlohu pri formovaní hodnotového systému žiakov, a preto je dôležité, aby im boli princípy ľudských práv sprostredkované zrozumiteľným, zaujímavým a veku primeraným spôsobom. Výskum sa sústredil na niekoľko oblastí výučby. Jednou z nich boli formy, ktorými sú témy ľudských práv sprostredkované – od klasických vyučovacích hodín, cez besedy, prednášky odborníkov, súťaže, až po informácie zverejňované na nástenkách a v školských časopisoch. Ďalšia oblasť sa zameriavala na využívané materiály – či ide výlučne o učebnice, kombináciu učebníc a doplnkových materiálov, odborné príručky alebo iné formy výučby. Dôležitým aspektom výučby je aj priestor na vyjadrenie názoru a diskusiu. Zisťovalo sa, do akej miery majú žiaci možnosť zapojiť sa do rozhovorov a vyjadriť svoje postoje, alebo či sa výučba obmedzuje len na frontálny výklad učiva. Rovnako bolo predmetom záujmu, ako učitelia vnímajú súčasný rozsah výučby ľudských práv – či pociťujú potrebu väčšej alebo menšej pozornosti tejto téme, prípadne či považujú aktuálny stav za postačujúci. Iná časť bola venovaná aj vplyvu výučby ľudských práv na samotných žiakov. Oslovení učitelia vyjadrovali svoje pozorovania o tom, či výučba ovplyvnila názory, postoje alebo správanie žiakov.

2.2.1 Spôsoby oboznamovania žiakov s otázkami ľudských práv v škole

Podľa predpokladov, učitelia oboznamujú svojich žiakov s otázkami ľudských práv predovšetkým na vyučovacích hodinách. Prezentovalo to 9 z 10 učiteľov (90,6 %). Polovica respondentov taktiež ako spôsob oboznamovania žiakov s ľudskými právami uvádzala školské besedy (56,4 %) a informácie na nástenkách, v školských časopisoch a pod. (49,7 %). S otázkami ľudských práv sa žiaci podľa učiteľov stretli aj prostredníctvom prednášok odborníkov (36,3 %) a súťaží (21,7 %). Presne 2,3 % opýtaných deklarovalo aj iný spôsob, pričom spomínali napr. (výchovné) koncerty, školský rozhlas, exkurzie, divadelné predstavenia či materiály posielané do školského informačného systému EduPage. Percentuálne zastúpenie jednotlivých odpovedí zobrazuje graf 1.

Graf 1 Spôsoby oboznamovania žiakov s otázkami ľudských práv v škole (v %)

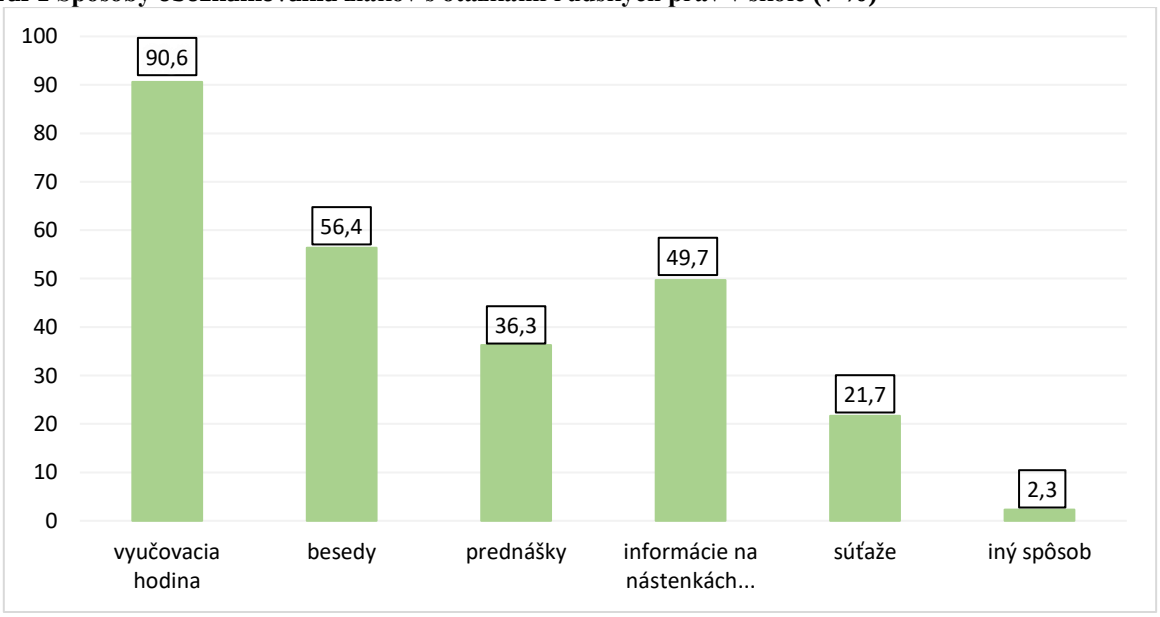

Poznámka: Súčet presahuje 100 % pre možnosti voľby viacerých odpovedí.

Komparácia podľa typu školy ukázala, že medzi základnými a strednými školami existujú určité rozdiely. V stredných školách sa vo výrazne vyššej miere využívajú spôsoby oboznamovania s otázkami ľudských práv ako besedy v škole (ZŠ 51,3 %, SŠ 60,8 %), prednášky odborníkov (ZŠ 27,7 %, SŠ 43,7 %), či súťaže (ZŠ 11,6 %, SŠ 30,4 %). Možno skonštatovať, že všetky jednotlivé spôsoby oboznamovania boli vo vyššej miere prezentované učiteľmi stredných škôl, aj keď rozdiel pri vyučovacej hodine alebo inom spôsobe nie je taký markantný. Odpovede respondentov zobrazuje tabuľka 2.

Tabuľka 2 Spôsoby oboznamovania žiakov s otázkami ľudských práv v škole podľa typu školy (v %)

Spôsob oboznamovania	ZŠ	SŠ
vyučovacia hodina	89,5	91,6
besedy v škole	51,3	60,8
prednášky odborníkov	27,7	43,7
informácie na nástenkách, v školských časopisoch	46,4	52,4
súťaže	11,6	30,4
iný spôsob	2,2	2,3

Poznámka: Súčet presahuje 100 % pre možnosti voľby viacerých odpovedí.

Monitorovaním výsledkov za celé sledované obdobie od roku 2005 po rok 2024 sa zistilo, že pozícia vyučovacej hodiny sa zvýšila a aktuálna hodnota patrí k tým najvyšším za všetky roky. Podobne ako v predošlých výskumoch je to stále najhlavnejším spôsobom oboznamovania žiakov s otázkami ľudských práv. Percentuálny nárast pozorujeme aj pri besedách v škole, ktoré oproti poslednému zisťovaniu v roku 2021 vzrástlo o vyše 10 percentuálnych bodov (rok 2021: 45,3 %, rok 2024: 56,4 %). Nárast percentuálneho podielu bol zistený aj pri prednáškach odborníkov, hoci viac ako tretina učiteľov, ktorá túto odpoveď označila v najnovšom výskume je stále malý podiel v porovnaní s obdobím rokov 2008 až 2019, kedy túto odpoveď v priemere deklaroval každý druhý respondent. Informácie na nástenkách, prípadne v školských časopisoch sa dostávajú stále viac do popredia a aktuálnych 49,7 % je najvyšší podiel za všetky roky. Súťaže si držia svoju „štandardnú“ hodnotu okolo pätiny respondentov (s výnimkou roku 2019 – 30,3 %) a jediný pokles zaznamenávame v inom spôsobe.

Tabuľka 3 Spôsoby oboznamovania žiakov s otázkami ľudských práv v škole – porovnanie údajov (v %)

Spôsob oboznamovania	2005	2008	2011	2013	2015	2017	2019	2021	2024
vyučovacia hodina	98,3	81,0	86,1	91,7	89,4	90,9	89,0	86,3	90,6
besedy v škole	49,6	57,9	44,5	56,9	58,6	41,2	55,4	45,3	56,4
prednášky odborníkov	33,1	49,9	45,4	47,2	56,9	53,1	56,1	28,7	36,3
informácie na nástenkách,...	25,6	28,8	26,5	26,9	33,6	27,6	35,3	49,4	49,7
súťaže	22,3	16,0	18,6	21,4	21,7	20,1	30,3	20,6	21,7
iný spôsob	12,4	2,3	3,2	2,2	4,2	4,4	7,5	2,8	2,3

Poznámka: Súčet presahuje 100 % pre možnosti voľby viacerých odpovedí.

Podľa pohlavia sa nepreukázali štatisticky významné rozdiely, hoci určité diferencie medzi učiteľmi a učiteľkami existujú. Ženy vo vyššej miere označovali všetky spôsoby oboznamovania, aj keď v niektorých prípadoch bol tento rozdiel minimálny, napr. pri prednáškach odborníkov (ženy 36,3 %, muži 36,2 %) alebo súťažiach (ženy 22,0 %, muži 20,8 %). Rozdiel o viac ako 5 percentuálnych bodov bol zistený pri vyučovacej hodine (ženy 91,9 %, muži 86,2 %), besedách v škole (ženy 57,8 %, muži 51,5 %), informáciách na nástenkách a školských novinách (ženy 51,1 %, muži 44,6 %). Vo vyššej miere označovali respondentky aj iný spôsob (ženy 2,7 %, muži 0,8 %). Treba však pripomenúť, že vo výskumnom súbore bol nerovnomerný podiel pri premennej pohlavie (ženy 77,5 %, muži 22,5 %).

Výraznejšie rozdiely boli zistené pri porovnaní podľa kraja. Žiaci sa podľa učiteľov oboznamujú s otázkami ľudských práv prostredníctvom vyučovacej hodiny predovšetkým v Bratislavskom a Košickom kraji (BA 95,2 %, TT 87,8 %, TN 90,4 %, NR 89,6 %, ZA 84,8 %, BB 93,0 %, PO 89,9 %, KE 93,9 %). Besedy v školách sú príznačné u respondentov v Banskobystrickom kraji, najmenej v Trnavskom kraji a pri porovnaní týchto dvoch krajov je rozdiel vyše 30 percentuálnych bodov (BA 50,8 %, TT 37,8 %, TN 57,5 %, NR 58,2 %, ZA 56,1 %, BB 71,8 %, PO 57,0 %, KE 62,2 %). Informácie na nástenkách, resp. v školských novinách, prezentovali najmä učitelia z Prešovského a s určitým odstupom aj učitelia v Trenčianskom kraji (BA 33,3 %, TT 54,1 %, TN 57,5 %, NR 52,2 %, ZA 50,0 %, BB 39,4 %, PO 67,1 %, KE 41,5 %). Prednášky odborníkov sa využívajú podľa odpovedí respondentov najmä v Bratislavskom kraji (BA 41,3 %, TT 25,7 %, TN 32,9 %, NR 40,3 %, ZA 34,8 %, BB 38,0 %. PO 40,5 %, KE 37,8 %) a súťaže v Nitrianskom kraji, ktorý jednoznačne prevyšuje ostatné kraje (BA 14,3 %, TT 6,8 %, TN 17,8 %, NR 43,3 %, ZA 24,2 %, BB 26,8 %, PO 27,8 %, KE 13,4 %).

Podľa veľkosti obce dosiahla vyučovacia hodina ako spôsob oboznamovania žiakov s témou ľudských práv najvyššie percentuálne zastúpenie v najväčších mestách nad 100 000 obyvateľov (95,0 %), no aj v ostatných kategóriách bol podiel vysoký, od 84,1 % v najmenších obciach do 2 000 obyvateľov do 92,6 % vo väčších mestách do 100 000 obyvateľov. Výraznejšie rozdiely boli zistené pri spôsobe formou besied v škole. Kým v najmenších obciach do 2 000 obyvateľov a v mestách do 10 000 obyvateľov túto možnosť označila polovica respondentov, v prípade najväčších miest nad 100 000 obyvateľov a miest do 50 000 to bolo takmer 62 % (do 2 000 obyvateľov 47,7 %, 2 001-10 000 obyvateľov 51,5 %, 10 001-50 000 obyvateľov 61,0 %, 50 001-100 000 obyvateľov 56,8 %, nad 100 000 obyvateľov 61,7 %). Pedagógovia pôsobiaci v školách v najväčších mestách taktiež najviac zo všetkých vyberali odpoveď *prednášky odborníkov* (do 2 000 obyvateľov 22,7 %, 2 001-10 000 obyvateľov 33,3 %, 10 001-50 000 obyvateľov 39,5 %, 50 001-100 000 obyvateľov 35,8 %, nad 100 000 obyvateľov 45,0 %) a informácie na nástenkách a v školských novinách sú najdominantnejšie v stredne veľkých mestách do 50 000 obyvateľov (do 2 000 obyvateľov 38,6 %, 2 001-10 000 obyvateľov 50,3 %, 10 001-50 000 obyvateľov 54,6 %, 50 001-100 000 obyvateľov 51,6 %, nad 100 000 obyvateľov 36,7 %). Súťaže prezentovali najmä respondenti z miest do 100 000 obyvateľov (do 2 000 obyvateľov 11,4 %, 2 001-10 000 obyvateľov 10,5 %, 10 001-50 000 obyvateľov 27,8 %, 50 001-100 000 obyvateľov 34,7 %, nad 100 000 obyvateľov 20,0 %).

2.2.2 Materiály využívané pri výučbe ľudských práv na hodine

Učitelia najčastejšie využívajú pri výučbe ľudských práv na hodine učebnicu predmetu doplnenú inými materiálmi (33,6 %), no taktiež o pár percentuálnych bodov menej uvádzali aj využívanie len odborných materiálov a pomôcok (bez učebnice predmetu; 29,2 %) a príručky (alebo iné materiály) doplnené učebnicou predmetu (24,5 %). V nižšej miere taktiež prezentovali využívanie len učebnice bez použitia iných materiálov, či pomôcok (7,7 %) a necelých 5 % z nich prezentovalo inú formu (4,9 %). Pod inou formou uvádzali napr. vlastné prezentácie, umelecké diela, videomateriály, a. i.

Graf 2 Materiály využívané pri výučbe ľudských práv na hodine (v %)

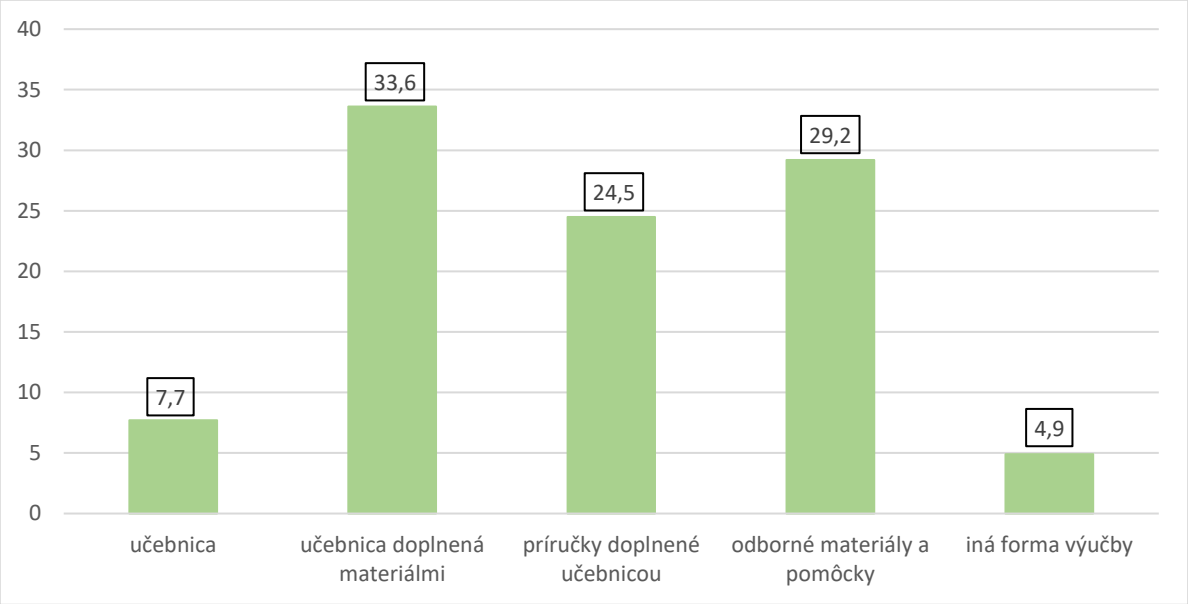

Komparácia podľa typu školy medzi základnou a strednou školou ukázala, že kým v základnej škole je z materiálov v popredí učebnica – či už využívanie len učebnice (ZŠ 8,3 %, SŠ 7,2 %) alebo učebnice doplnenej inými materiálmi (ZŠ 39,1 %, SŠ 28,9 %), v stredných školách sa viac využívajú príručky doplnené učebnicou (ZŠ 20,7 %, SŠ 27,9 %) a odborné materiály a pomôcky (ZŠ 26,3 %, SŠ 31,8 %). Potvrdzuje to aj výsledok, že najfrekventovanejším materiálom u učiteľov základných škôl je učebnica doplnená inými materiálmi (39,1 %) a u stredoškolských učiteľov to sú odborné materiály a pomôcky bez využitia učebnice (31,8 %). Opýtaní zo stredných škôl vo vyššej miere taktiež uvádzali inú formu výučby (ZŠ 5,6 %, SŠ 4,3 %), hoci rozdiel nie je markantný.

Tabuľka 4 Materiály využívané pri výučbe ľudských práv na hodine podľa typu školy (v %)

Odborné materiály	ZŠ	SŠ
učebnica predmetu	8,3	7,2
učebnica doplnená inými materiálmi	39,1	28,9
príručky doplnené učebnicou	20,7	27,9
odborné materiály a pomôcky	26,3	31,8
iná forma výučby	5,6	4,3

Z dlhodobého monitoringu pozorujeme, že po poslednom vzraste respondentov prezentujúcich učebnicu predmetu v roku 2021, kedy táto hodnota bola najvyššia za celé sledované obdobie, došlo k ráznemu poklesu (rok 2021: 14,8 %, rok 2024: 7,7 %). K poklesu, hoci miernemu, prišlo aj v prípade odborných materiálov – presne o 1 %, avšak stále aktuálna hodnota je pomerne vysoká a dokonca druhá najvyššia za všetky roky. Presne opačná situácia je pri učebnici doplnenej inými materiálmi, kde síce bol zaznamenaný nárast, avšak súčasný podiel je druhý najnižší v rámci všetkých výskumov. Údaje aj za zvyšné materiály využívané pri výučbe ľudských práv na hodine zobrazuje tabuľka 5.

Tabuľka 5 Materiály využívané pri výučbe ľudských práv na hodine – porovnanie údajov (v %)

Materiály	2005	2008	2011	2013	2015	2017	2019	2021	2024
učebnica predmetu	3,3	8,4	6,1	5,1	8,2	9,4	10,2	14,8	7,7
učebnica doplnená inými materiálmi	47,1	40,0	45,2	48,3	43,7	40,9	40,3	26,1	33,6
príručky doplnené učebnicou	33,1	26,1	16,8	23,3	22,8	26,6	24,5	19,5	24,5
odborné materiály a pomôcky	14,9	15,4	19,0	12,4	16,1	16,0	18,9	30,2	29,2
iná forma výučby	1,7	10,1	12,9	11,0	9,3	7,2	6,1	9,4	4,9

Porovnanie preferencie materiálov podľa pohlavia ukázalo určité rozdiely, no ako u žien, tak aj u mužov je hlavným materiálom pri výučbe ľudských práv na hodine učebnica doplnená inými materiálmi, ktorú využíva takmer tretina žien a až necelých 44 % mužov (ženy 30,8 %, muži 43,4 %). Toto je jediný materiál, kde vyššie percentuálne zastúpenie majú muži, a tak ženy vo vyššej miere prezentovali odborné materiály a pomôcky (ženy 29,6 %, muži 27,9 %), príručky doplnené učebnicou (ženy 26,7 %, muži 17,1 %), učebnicu predmetu (ženy 7,9 %, muži 7,0 %) či inú formu (ženy 5,0 %, muži 4,7 %).

Štatisticky významné rozdiely sa prejavili pri komparácii podľa kraja, v ktorom sa škola nachádza. Len učebnicu predmetu využívajú najmä vyučujúci v Banskobystrickom kraji (BA 6,3 %, TT 8,6 %, TN 5,5 %, NR 10,4 %, ZA 6,1 %, BB 12,7 %, PO 2,6 %, KE 9,8 %), učebnicu doplnenú inými materiálmi najviac v Trenčianskom kraji (BA 31,7 %, TT 24,3 %, TN 41,1 %, NR 29,9 %, ZA 36,4 %, BB 35,2 %, PO 37,2 %, KE 31,7 %), odborné materiály a pomôcky predovšetkým v Prešovskom kraji (BA 34,9 %, TT 35,7 %, TN 28,8 %, NR 28,4 %, ZA 28,8 %, BB 23,9 %, PO 35,9 %, KE 19,5 %), príručky doplnené učebnicou predmetu v najvyššej miere v Nitrianskom kraji (BA 20,6 %, TT 25,7 %, TN 23,3 %, NR 31,3 %, ZA 25,8 %, BB 21,1 %, PO 19,2 %, KE 29,3 %) a nakoniec iná forma výučby dosiahla najvyšší podiel medzi respondentmi v Košickom kraji (BA 6,3 %, TT 5,7 %, TN 1,4 %, NR 0,0 %, ZA 3,0 %, BB 7,0 %, PO 5,1 %, KE 9,8 %).

Pestrosť pri využívaní jednotlivých typov materiálov na výučbu ľudských práv bola zistená aj podľa veľkosti bydliska, v ktorom sa nachádza škola. V najväčších mestách nad 100 000 obyvateľov sa v školách využívajú na hodinách pri výučbe ľudských práv v najvyššej miere zo všetkých kategórií odborné materiály a pomôcky (36,7 %, najmenej obce do 2 000 obyvateľov 22,7 %). V najmenších obciach do 2 000 obyvateľov zase dominujú príručky doplnené učebnicou (31,8 %, najmenej mestá nad 100 000 obyvateľov 21,7 %) ako aj iná forma výučby (9,1 %, najmenej mestá do 100 000 obyvateľov 3,2 %). V väčších mestách do 100 000 obyvateľov sa skôr používa učebnica doplnená inými materiálmi (44,1 %, najmenej obce do 10 000 obyvateľov 23,7 %) a výhradne využitie len učebnice predmetu zase označovali najmä respondenti v obciach do 10 000 obyvateľov (9,5 %, najmenej mestá do 100 000 obyvateľov 3,2 %).

2.2.3 Možnosť prejavu názoru žiaka na hodine zameranej na výučbu ľudských práv

Väčšina učiteľov (55,3 %) dáva priestor svojim žiakom pri výučbe ľudských práv na ich vyučovacej hodine a žiaci majú možnosť prejaviť svoj názor na informácie získané z výkladu. Viac ako tretina (36,5 %) zase uviedla, že táto výučba predmetnej oblasti prebieha formou diskusie a presne 8 % opýtaných vyučuje len na základe výkladu učiva, kde na prejav žiakov nie je priestor. Iba jeden respondent (0,2 %) uviedol, že výučba ľudských práv prebieha inou formou.

Graf 3 Možnosť prejavu názoru žiaka na hodine zameranej na výučbu ľudských práv (v %)

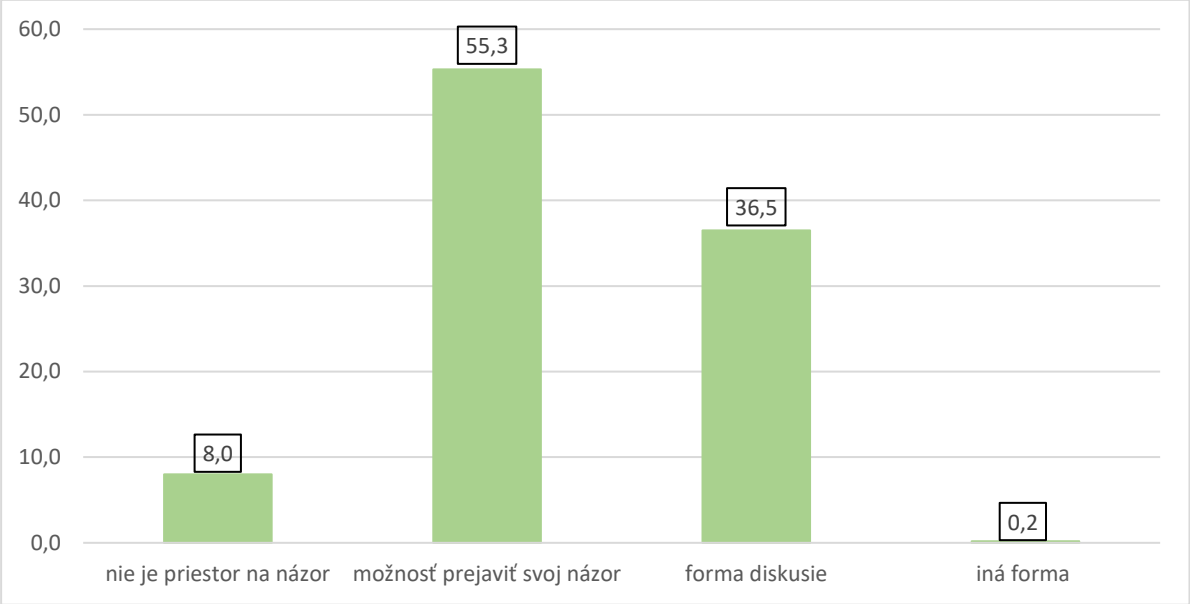

Porovnania medzi základnou a strednou školou ukázali, že v oboch typoch škôl sa vyučuje formou výkladu, na ktorý majú žiaci možnosť reagovať a prejaviť svoj názor, ale o niečo viac v stredných školách (ZŠ 54,3 %, SŠ 56,2 %). V stredných školách sa taktiež vo vyššej miere vyučuje formou diskusie (ZŠ 33,3 %, SŠ 39,3 %), a tak je u učiteľov základných škôl dominantnejšia forma výkladu učiva, kde na prejav názoru žiakov nie je priestor (ZŠ 12,0 %, SŠ 4,5 %) a takisto aj iná forma (ZŠ 0,4 %, SŠ 0,0 %).

Tabuľka 6 Možnosť prejavu názoru žiaka na vyučovacej hodine zameranej na výučbu ľudských práv podľa typu školy (v %)

Možnosť prejavu názoru žiaka	ZŠ	SŠ
nie je priestor na prejav názoru žiaka	12,0	4,5
žiaci majú možnosť prejaviť svoj názor	54,3	56,2
vyučovanie formou diskusie	33,3	39,3
iná forma	0,4	0,0

Podľa dlhodobého monitoringu možno konštatovať, že vyučovanie len formou diskusie je v posledných rokoch na nižšej percentuálnej úrovni v porovnaní s obdobím rokov 2005 až 2011, taktiež podiel učiteľov s touto formou výučby klesol v porovnaní s posledným zisťovaním o takmer 5 percentuálnych bodov (rok 2021: 40,1 %, rok 2024: 36,5 %). Aktuálna hodnota je celkovo druhou najnižšou hodnotou za celé sledované obdobie. Na druhej strane stúpol podiel tých, ktorí poskytujú možnosť prejaviť svoj názor po svojom výklade a súčasný podiel je vôbec najvyšší za všetky výskumné roky. Kompletné údaje zobrazuje tabuľka 7.

Tabuľka 7 Možnosť prejavu názoru žiaka na vyučovacej hodine zameranej na výučbu ľudských práv – porovnanie údajov (v %)

Možnosť prejavu názoru žiaka	2005	2008	2011	2013	2015	2017	2019	2021	2024
nie je priestor na prejav názoru žiaka	0,0	7,6	3,5	4,4	8,1	8,4	5,3	6,6	8,0
žiaci majú možnosť prejaviť názor	49,6	48,9	49,0	53,3	45,8	53,8	52,8	49,8	55,3
vyučovanie formou diskusie	50,4	43,5	47,5	40,1	41,7	34,6	39,4	40,1	36,5
iná forma	-	-	-	2,2	4,4	3,2	2,5	3,4	0,2

Výklad učiva prezentoval každý desiaty muž (10,0 %), u žien bol podiel nižší – 7,4 %. Aj iná forma mala vyšší podiel u mužov ako u žien (ženy 0,0 %, muži 0,8 %). Ženy, hoci rozdiel je

minimálny, dávajú žiakom viac priestoru prejaviť názor po ich výklade (ženy 55,5 %, muži 54,6 %) a tiež viac využívajú formu prostredníctvom diskusie (ženy 37,1 %, muži 34,6 %).

Podľa kraja možno skonštatovať, že medzi jednotlivými krajmi existujú štatisticky významné rozdiely. Kým v Bratislavskom kraji takmer 16 % učiteľov používa formu výkladu učiva bez priestoru na vyjadrenie pre žiaka, v Prešovskom kraji neoznačil túto formu ani jeden respondent (BA 15,9 %, TT 11,0 %, TN 9,6 %, NR 9,0 %, ZA 13,6 %, BB 2,8 %, PO 0,0 %, KE 4,9 %). V Prešovskom kraji však v najvyššej miere majú žiaci možnosť prejaviť svoj názor po výklade učiteľa, v tomto kraji to prezentovali takmer dve tretiny respondentov (BA 50,8 %, TT 50,7 %, TN 54,8 %, NR 64,2 %, ZA 59,1 %, BB 49,3 %, PO 64,6 %, KE 50,0 %). Diskusiu uprednostňovali učitelia v Banskobystrickom kraji – takmer každý druhý učiteľ, a najmenej v Nitrianskom kraji – štvrtina z nich (BA 33,3 %, TT 38,4 %, TN 35,6 %, NR 26,9 %, ZA 27,3 %, BB 47,9 %, PO 34,2 %, KE 45,1 %). Inú formu uviedol len jeden respondent v Prešovskom kraji (1,3 %).

Porovnanie podľa veľkosti bydliska ukázalo, že v obciach do 10 000 obyvateľov bol najvyšší percentuálny podiel pri forme diskusie (42,4 %, najmenej mestá nad 100 000 obyvateľov 26,7 %), možnosť prejaviť názor po výklade bol prezentovaný najmä vo väčších mestách do 100 000 obyvateľov (69,5 %, najmenej obce do 2 000 obyvateľov a menšie mestá do 10 000 obyvateľov 50,0 %) a nakoniec len výklad učiva bol typický najmä pre najväčšie mestá nad 100 000 obyvateľov (16,7 %, najmenej mestá do 100 000 obyvateľov 1,1 %).

2.2.4 Priestor pre problematiku ľudských práv vo vzdelávaní

Takmer polovica učiteľov (49,9 %) je spokojná s aktuálnou dotáciou času pri otázke vymedzeného priestoru vo vyučovacom procese pre výučbu ľudských práv a priklonili sa tak k odpovedi, že by sa mal v škole tejto problematike venovať rovnaký priestor ako v súčasnosti. Na druhej strane, veľký podiel je aj tých, ktorí by privítali väčší priestor, je to 47,8 % opýtaných a naopak, názor, aby bol priestor menší než v súčasnosti deklarovalo 2,3 % respondentov.

Graf 4 Priestor pre problematiku ľudských práv v školách (v %)

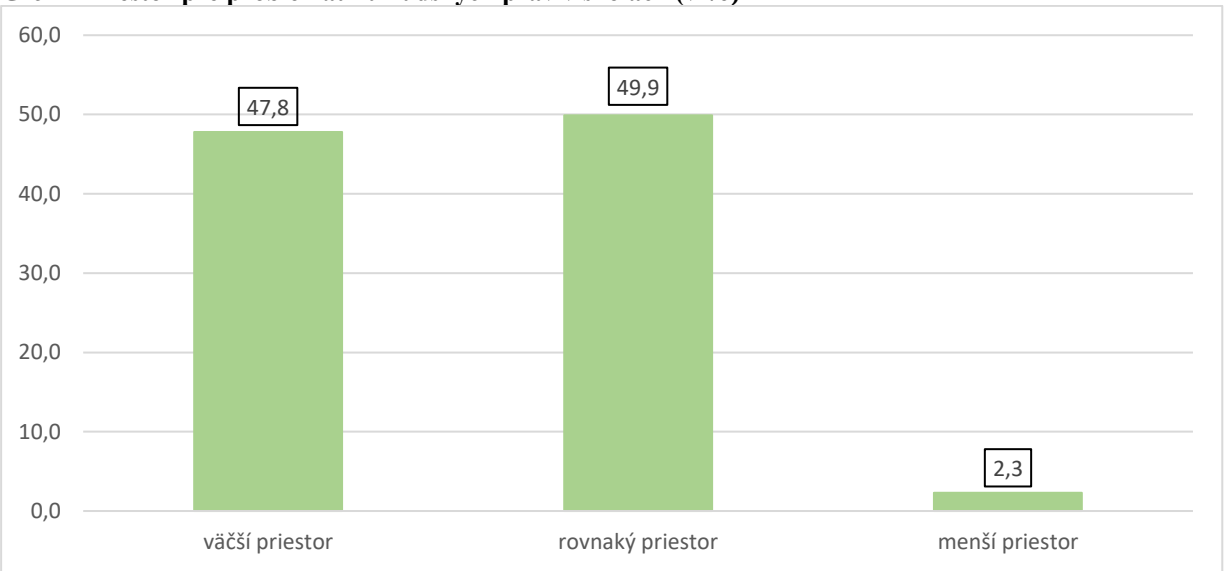

Väčší priestor pre problematiku ľudských práv v školách by si žiadali učitelia zo základných škôl (ZŠ 51,1 %, SŠ 45,0 %). Naopak, ich kolegovia zo stredných škôl sú viac spokojní so súčasným priestorom a prezentujú, že by mal byť naďalej poskytovaný rovnaký priestor (ZŠ 47,4 %, SŠ 52,1 %) a niektorí dokonca uviedli, že by mal byť tento priestor menší ako je to teraz, boli ich necelé 3 % (ZŠ 1,5 %, SŠ 2,9 %).

Tabuľka 8 Priestor pre problematiku ľudských práv v školách podľa typu školy (v %)

	ZŠ	SŠ
väčší priestor než v súčasnosti	51,1	45,0
rovnaký priestor ako v súčasnosti	47,4	52,1
menší priestor než v súčasnosti	1,5	2,9

V rámci dlhodobého monitoringu sledujeme pokles podielu respondentov prezentujúci menší priestor pre problematiku ľudských práv. Od roku 2013, teda za vyše 10 rokov, je to najnižší podiel v tomto časovom úseku (rok 2013: 3,8 %, rok 2015: 4,2 %, rok 2017: 2,4 %, rok 2019: 2,5 %, rok 2021: 4,4 %, rok 2024: 2,3 %). Vzrástla však túžba po väčšom priestore než je v súčasnosti, minimálne v porovnaní s posledným výskumom v roku 2021, avšak je to stále menej ako polovica respondentov (rok 2021: 44,5 %, rok 2024: 47,8 %). V priemere každý druhý opýtaný od roku 2013 je spokojný s tým priestorom, ktorý bol poskytnutý v danom roku výskumu. V prvých rokoch 2005 až 2011 sa podiel respondentov s touto odpoveďou pohyboval od 40,5 % do 43,7 %, teda výrazne nižšie ako v spomínanom období od roku 2013.

Tabuľka 9 Priestor pre problematiku ľudských práv – porovnanie údajov (v %)

	2005	2008	2011	2013	2015	2017	2019	2021	2024
väčší priestor než v súčasnosti	58,7	56,9	54,7	44,1	44,2	51,9	50,5	44,5	47,8
rovnaký priestor ako v súčasnosti	40,5	42,1	43,7	52,1	51,7	45,7	47,0	51,1	49,9
menší priestor než v súčasnosti	0,8	1,0	1,6	3,8	4,2	2,4	2,5	4,4	2,3

Ženy vo väčšej miere vyjadrovali spokojnosť s aktuálnym priestorom pre problematiku ľudských práv v škole (ženy 50,8 %, muži 46,9 %), avšak pri požadovaní väčšieho priestoru ako v súčasnosti je percentuálny podiel mužov aj žien takmer identický (ženy 47,9 %, muži 47,7 %). Muži sa vo vyššej miere prikláňali k menšiemu priestoru (ženy 1,3 %, muži 5,4 %).

Podľa komparácie podľa kraja, v ktorom sa nachádza škola, je v Bratislavskom kraji ako v jedinom jednoznačne najvyšší záujem o väčší priestor, túto odpoveď volili viac ako dve tretiny učiteľov (BA 68,3 %, TT 41,9 %, TN 46,6 %, NR 37,3 %, ZA 40,9 %, BB 46,5 %, PO 52,6 %, KE 50,0 %). Na druhej strane v Bratislavskom kraji je taktiež najnižšia miera spokojnosti s aktuálnym priestorom pre výučbu ľudských práv, najvyššia miera spokojnosti je v Žilinskom kraji (BA 28,6 %, TT 52,7 %, TN 52,1 %, NR 58,2 %, ZA 59,1 %, BB 50,7 %, PO 47,4 %, KE 48,8 %). Požadovanie menšieho priestoru bolo najvýraznejšie v Trnavskom kraji, zatiaľ čo v Žilinskom a Prešovskom kraji nebol ani jeden respondent s takouto odpoveďou (BA 3,2 %, TT 5,4 %, TN 1,4 %, NR 4,5 %, ZA 0,0 %. BB 2,8 %, PO 0,0 %, KE 1,2 %).

Podľa veľkosti obce je najvyššia snaha o väčší priestor v najväčších mestách nad 100 000 obyvateľov (70,0 %, najmenej obce do 2 000 obyvateľov 31,8 %), najvyššia miera spokojnosti s aktuálnym priestorom v obciach do 2 000 obyvateľov (68,2 %, najnižšie v najväčších mestách nad 100 000 obyvateľov 28,3 %) a najčastejšie požadovanie menšieho priestoru vo väčších mestách do 100 000 obyvateľov (3,2 %, najmenej v obciach do 2 000 obyvateľov 0,0 %).

2.2.5 Vplyv výučby ľudských práv na postoje žiakov

Viac ako dve tretiny respondentov (67,7 %) spozorovali zmenu v názoroch alebo postojoch žiakov v uplatňovaní ľudských práv v škole, spôsobenú ich vzdelávaním v tejto oblasti, pričom jednoznačné áno prezentovalo presne 5 % z nich. Opačného názoru, a teda žiadne zmeny v názoroch či postojoch uviedlo 17,5 %, z toho jednoznačné nie prezentovalo len 0,5 % respondentov. Necelých 15 % (14,8 %) učiteľov nevedelo zaujať stanovisko, či si zmeny všimli alebo nie. Percentuálne rozloženie odpovedí zobrazuje graf 5.

Graf 5 Vplyv výučby ľudských práv na postoje žiakov (v %)

Zmeny a vplyv si všimli vo väčšej miere pri porovnaní podľa typu školy učitelia v základných školách (ZŠ 71,5 %, SŠ 64,4 %), aj keď jednoznačné áno prezentovali vo vyššej miere vyučujúci zo stredných škôl, hoci rozdiel je presne 1 % (ZŠ 4,5 %, SŠ 5,5 %). Stredoškolskí pedagógovia vo vyššej miere uvádzali, že si zmeny a vplyv nevšimli (ZŠ 15,0 %, SŠ 19,8 %) a takisto sú skôr tí, ktorí nevedeli posúdiť, či prišlo k zmenám v dôsledku vzdelávania žiakov v oblasti ľudských práv (ZŠ 13,5 %, SŠ 15,9 %).

Tabuľka 10 Vplyv výučby ľudských práv na postoje žiakov podľa typu školy (v %)

	ZŠ	SŠ
určite áno	4,5	5,5
skôr áno	67,0	58,9
skôr nie	15,0	18,8
určite nie	0,0	1,0
neviem posúdiť	13,5	15,9

Dlhodobo učitelia vo výskumoch prezentujú názor, že registrujú vplyv výučby ľudských práv na postoje žiakov až na jednu výnimku (rok 2017), kedy túto odpoveď deklarovala menej ako polovica respondentov (48,2 %). Súčasných 67,7 % patrí k tým vyšším percentuálnym hodnotám počas celého sledovaného obdobia. Pozitívne je aj to, že klesol oproti poslednému zisťovaniu v roku 2021 podiel tých, ktorí nevedeli posúdiť vplyv a zmeny (rok 2021: 16,2 %, rok 2024: 14,8 %). Treba taktiež spomenúť, že klesol aj podiel tých, ktorí vplyv nespozorovali (rok 2021: 27,7 %, rok 2024: 17,5 %) a je to dokonca druhý najnižší podiel za všetky roky výskumu (najnižší podiel bol 11,6 % v prvom roku výskumu 2005).

Tabuľka 11 Vplyv výučby ľudských práv na postoje žiakov – porovnanie údajov (v %)

	2005	2008	2011	2013	2015	2017	2019	2021	2024
určite áno	19,8	19,5	18,4	4,9	3,9	3,4	10,2	5,6	5,0
skôr áno	56,2	51,6	48,6	54,4	57,3	44,8	52,0	50,5	62,7
skôr nie	11,6	16,5	17,8	25,0	24,4	29,0	20,4	24,0	17,0
určite nie	0,0	1,8	1,0	1,9	1,1	3,2	2,5	3,7	0,5
neviem posúdiť	12,4	10,5	14,3	13,7	13,3	19,5	14,8	16,2	14,8

Zmeny v názoroch si podľa pohlavia všimli viac skúmané ženy (ženy 68,8 %, muži 63,9 %), no celkovo nie sú medzi mužmi a ženami významné rozdiely, keď v približne rovnakej miere si nevšimli zmeny (ženy 16,5 %, muži 20,8 %), ako aj záležitosť nedokázali posúdiť (ženy 14,6 %, muži 15,4 %).

Komparácia podľa kraja priniesla pestré výsledky s výraznými rozdielmi. Najvýraznejšie si zmeny všimli vyučujúci v Košickom kraji (BA 74,6 %, TT 50,0 %, TN 60,3 %, NR 70,2 %, ZA 66,6 %, BB 70,5 %, PO 63,3 %, KE 86,6 %), absolútne pozitívnu odpoveď a jednoznačné „áno“ uviedli predovšetkým respondenti v Banskobystrickom kraji (BA 7,9 %, TT 2,7 %, TN 4,1 %, NR 3,0 %, ZA 3,0 %, BB 9,9 %, PO 3,8 %, KE 6,1 %). Takmer tretina učiteľov v Trnavskom kraji nezaregistrovala žiadne zmeny (BA 14,3 %, TT 31,1 %, TN 21,9 %, NR 7,5 %, ZA 16,7 %, BB 16,9 %, PO 20,3 %, KE 11,0 %) a jednoznačne negatívnu odpoveď prezentovali len respondenti v Trenčianskom (1,4 %), Nitrianskom (1,5 %) a Žilinskom kraji (1,5 %), v ostatných krajoch táto odpoveď absentovala. Nerozhodnosť, resp. neschopnosť posúdiť zmeny dominovala v Nitrianskom kraji (BA 11,1 %, TT 18,9 %, TN 17,8 %, NR 22,4 %, ZA 16,7 %, BB 12,7 %, PO 16,5 %, KE 2,4 %).

Podľa veľkosti obce si zmeny všimli predovšetkým učitelia v najväčších mestách nad 100 000 obyvateľov (76,6 %) a najmenej v mestách do 100 000 obyvateľov (61,0 %), kde učitelia v najvyššej miere prezentovali práve absenciu zmien u žiakov a ich názorov (22,2 %, najmenej v obciach do 2 000 obyvateľov 11,4 %) a odpoveď *neviem posúdiť* bola najvýraznejšia u vyučujúcich v najmenších obciach do 2 000 obyvateľov (27,3 %, najmenej v mestách nad 100 000 obyvateľov 5,0 %).

2.3 Miera aktivity učiteľa a školy v oblasti ľudských práv

Vzdelávanie v oblasti ľudských práv by nemalo byť vnímané len ako doplnok, ale integrálna súčasť výchovno-vzdelávacieho procesu. Preto sa táto kapitola venuje analýze prístupu škôl k problematike ľudských práv z troch základných perspektív.

V prvej podkapitole sa sústredíme na participáciu školy v aktivitách zameraných na ľudské práva. Druhá podkapitola sa zameriava na profesijný rozvoj učiteľov v tejto oblasti – konkrétne, či sa zúčastňovali školení, seminárov, konferencií alebo iných foriem vzdelávania zameraných na ľudské práva počas svojej pedagogickej/odbornej praxe. Tretia podkapitola následne hodnotí, do akej miery učitelia implementujú získané poznatky do samotnej výučby.

2.3.1 Participácia školy v aktivitách zameraných na ľudské práva

Podľa odpovedí učiteľov sú školy pomerne aktívne v zapájaní žiakov do rôznych aktivít zameraných na ľudské práva. Najčastejšie ide o exkurzie, výchovné koncerty, divadelné predstavenia, výstavy a festivaly (68,9 %), ale taktiež prednášky, resp. besedy o ľudských právach (67,1 %) a rôzne charitatívne a dobrovoľnícke aktivity, napr. Deň narcisov, Biela pastelka, Modrý gombík, UNICEF a iné (64,7 %). Tretina opýtaných (33,7 %) označila odpoveď súťaže (napr. olympiáda ľudských práv, a. i.) a štvrtina (25,6 %) návštevy detských domovov, domovov dôchodcov a pod. V malej miere (0,7 %) prezentovali respondenti aj iné aktivity.

Graf 6 Participácia školy v aktivitách zameraných na ľudské práva (v %)

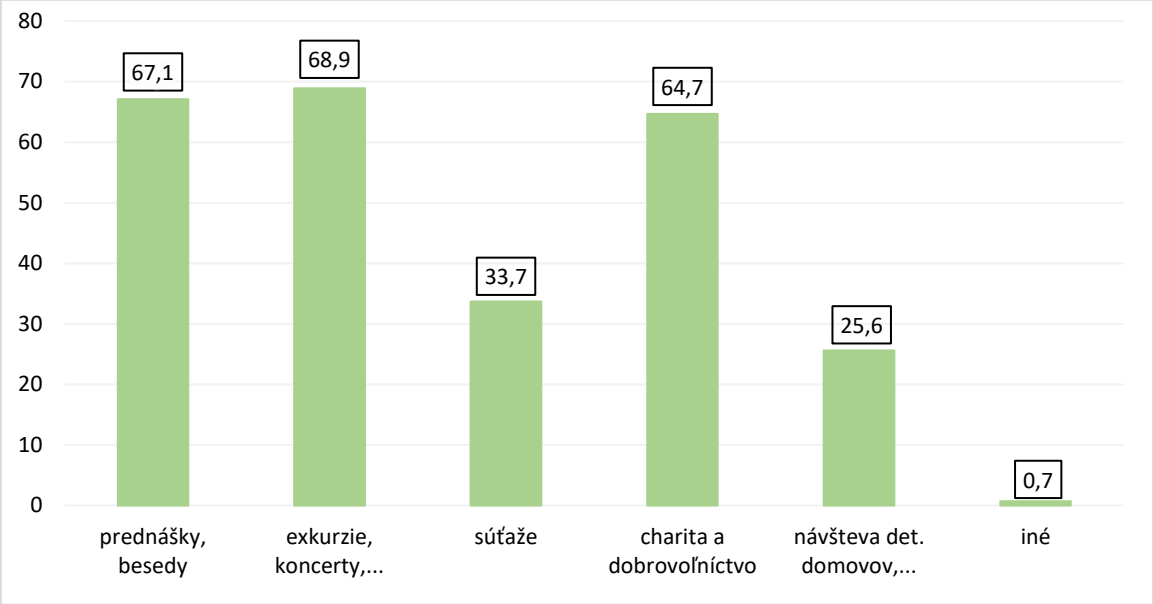

Poznámka: Súčet presahuje 100 % pre možnosti voľby viacerých odpovedí.

Podľa odpovedí respondentov pri komparácii podľa typu školy sú v rámci jednotlivých aktivít činnejšie stredné školy. Stredoškolskí pedagógovia vo vyššej miere prezentovali prednášky, besedy (ZŠ 62,0 %, SŠ 71,5 %), exkurzie, koncerty, a. i. (ZŠ 65,4 %, SŠ 71,8 %) a tiež aj charitu a dobrovoľníctvo (ZŠ 60,2 %, SŠ 68,6 %). Najmarkantnejší rozdiel bol zistený pri participácii školy v súťažiach, ktoré sú jednoznačnou dominantou stredných škôl (ZŠ 18,8 %, SŠ 46,6 %). Jediné aktivity, pri ktorých mali učitelia základných škôl vyšší podiel boli návštevy detských domovov, domovov dôchodcov a pod. (ZŠ 29,7 %, SŠ 22,0 %) a iné aktivity – bez konkretizácie (ZŠ 0,8 %, SŠ 0,6 %).

Tabuľka 12 Participácia školy na aktivitách v oblasti ľudských práv podľa typu školy (v %)

	ZŠ	SŠ
prednášky, besedy	62,0	71,5
exkurzie, koncerty,...	65,4	71,8
súťaže	18,8	46,6
charita a dobrovoľníctvo	60,2	68,6
návšteva detských domovov,...	29,7	22,0
iné	0,8	0,6

Poznámka: Súčet presahuje 100 % pre možnosti voľby viacerých odpovedí.

Všetky typy aktivít (s výnimkou iné) prezentovali vo vyššej miere ženy – prednášky, besedy (ženy 68,3 %, muži 63,1 %), exkurzie, koncerty (ženy 69,2 %, muži 67,7 %), súťaže (ženy 35,1 %, muži 29,2 %), charitu a dobrovoľníctvo (ženy 67,0 %, muži 56,9 %) a návštevy detských domovov a domovov dôchodcov (ženy 28,3 %, muži 16,2 %).

Podľa krajov sa najviac školy zapájajú do prednášok a besied v Trenčianskom kraji (BA 68,3 %, TT 52,1 %, TN 78,1 %, NR 64,2 %, ZA 68,2 %, BB 69,0 %, PO 65,8 %, KE 70,7 %), kde je najvyšší podiel aj exkurzií a koncertov (BA 71,4 %, TT 65,8 %, TN 75,3 %, NR 71,6 %, ZA 74,2 %, BB 63,4 %, PO 70,9 %, KE 61,0 %). Súťaže deklarovali najmä respondenti v Nitrianskom kraji (BA 41,3 %, TT 15,1 %, TN 23,3 %, NR 55,2 %, ZA 30,3 %, BB 40,8 %, PO 40,5 %, KE 25,6 %), charitu a dobrovoľníctvo v Košickom kraji (BA 44,4 %, TT 58,9 %, TN 71,2 %, NR 65,7 %, ZA 63,6 %, BB 59,2 %, PO 67,1 %, KE 81,7 %) a návštevy detských domovov a domovov dôchodcov taktiež respondenti v Košickom kraji (BA 15,9 %, TT 26,0 %,

TN 31,5 %, NR 16,4 %, ZA 30,3 %, BB 29,6 %, PO 20,3 %, KE 31,7 %). Ako možno vidieť, participácia škôl v jednotlivých krajoch a v rámci jednotlivých aktivít je na rôznej úrovni s veľkými rozdielmi.

Podľa veľkosti bydliska sa školy zapájajú do prednášok a besied v mestách do 50 000 obyvateľov (76,1 %, najmenej mestá do 10 000 obyvateľov 57,1 %), do exkurzií, koncertov v najväčších mestách nad 100 000 obyvateľov (73,3 %, najmenej mestá do 10 000 obyvateľov 64,7 %), do súťaží opäť v mestách do 50 000 obyvateľov (46,3 %, najmenej mestá do 10 000 obyvateľov 14,1 %), do charity a dobrovoľníctva vo väčších mestách do 100 000 obyvateľov (74,7 %, najmenej obce do 2 000 obyvateľov 43,2 %) a rovnako tak aj do návštev detských domovov a domovov dôchodcov v mestách do 100 000 obyvateľov (29,5 %, najmenej obce do 2 000 obyvateľov 13,6 %).

2.3.2 Vzdelávanie učiteľov v oblasti ľudských práv

Z celej výskumnej vzorky sa len menšia časť učiteľov (44,3 %) počas svojej pedagogickej či odbornej praxe zúčastnila nejakého školenia, odborného seminára, konferencie, webinára či inej formy vzdelávania zameranej na problematiku ľudských práv. Zvyšných takmer 56 % respondentov (55,7 %) teda takúto skúsenosť nemá.

Graf 7 Účasť učiteľa na kurze, seminári zameranom na problematiku ľudských práv (v %)

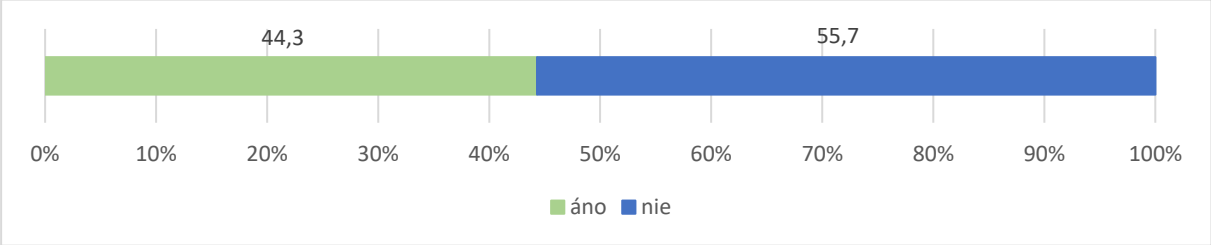

Komparácia podľa typu školy ukázala, že sa viac počas svojej pedagogickej/odbornej praxe zúčastnili vyššie spomínaných foriem vzdelávania zameraných na ľudské práva pedagógovia zo základných škôl (ZŠ 44,9 %, SŠ 43,8 %), aj keď rozdiel je minimálny – 1,1 %.

Tabuľka 13 Účasť učiteľa na kurze, seminári zameranom na problematiku ľudských práv podľa typu školy (v %)

	ZŠ	SŠ
zúčastnil/a sa	44,9	43,8
nezúčastnil/a sa	55,1	56,2

Z dlhodobého sledovania je pozitívny neustály nárast učiteľov od roku 2011, ktorí sa zúčastňujú jednotlivých foriem vzdelávania v oblasti ľudských práv počas svojej pedagogickej či odbornej praxe. Aktuálna hodnota je oproti spomínanému roku 2011 viac ako dvojnásobne vyššia a je to už takmer každý druhý opýtaný. Kompletné údaje sú v tabuľke 14.

Tabuľka 14 Účasť učiteľa na kurze, seminári zameranom na problematiku ľudských práv – porovnanie údajov (v %)

	2005	2008	2011	2017	2019	2021	2024
zúčastnil/a sa	55,4	25,0	21,9	35,2	40,7	41,1	44,3
nezúčastnil/a sa	44,6	75,0	78,1	64,8	59,3	58,9	55,7

Vyšší podiel účasti v porovnaní podľa pohlavia dosiahli muži, u ktorých podiel presiahol polovicu z nich (ženy 42,5 %, muži 50,8 %).

Zaujímavé a značné rozdiely sa ukázali pri komparácii podľa kraja. Najvyššiu účasť deklarovali vyučujúci v Prešovskom kraji s takmer 52 %, kým v Žilinskom kraji to bola tretina z nich (BA 43,5 %, TT 40,5 %, TN 42,5 %, NR 49,3 %, ZA 36,4 %, BB 45,1 %, PO 51,9 %, KE 43,9 %). Na druhej strane, porovnanie pri premennej veľkosť bydliska neprinieslo tak výrazné rozdiely a hodnoty sa pohybujú od 42,4 % do 47,7 % (do 2 000 obyvateľov 47,7 %, 2 001-10 000 obyvateľov 43,9 %, 10 001-50 000 obyvateľov 43,9 %, 50 001-100 000 obyvateľov 45,3 %, nad 100 000 obyvateľov 42,4 %).

2.3.3 Využitie poznatkov z kurzov a seminárov pri výučbe ľudských práv

Zaujímalo nás, či učitelia, ktorí sa zúčastnili kurzov, seminárov a iných foriem vzdelávania na problematiku ľudských práv, získané poznatky využili aj pri výučbe. Ukázalo sa, že väčšina to v praxi využila, konkrétne vyše 79 % z nich. Pätina respondentov tak svoje poznatky nevyužila.

Graf 8 Využitie poznatkov z kurzov a seminárov pri výučbe ľudských práv (v %)

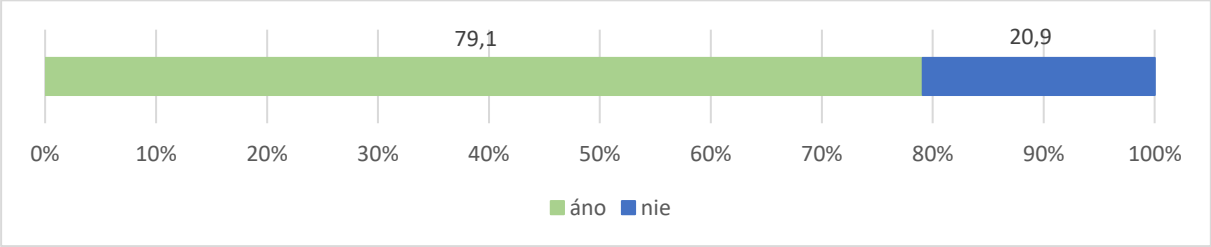

Využitie svojich poznatkov pri výučbe ľudských práv prezentovali viac pedagógovia zo stredných škôl, rozdiel medzi skupinami je vyše 5 % (ZŠ 76,4 %, SŠ 81,6 %).

Tabuľka 15 Využitie poznatkov z kurzov a seminárov pri výučbe ľudských práv podľa typu školy (v %)

	ZŠ	SŠ
áno	76,4	81,6
nie	23,6	18,4

Podľa ostatných komparačných premenných využili získané poznatky zo školení a kurzov vo výučbe podľa pohlavia jednoznačne viac ženy (ženy 83,4 %, muži 68,2 %), podľa kraja učitelia pôsobiaci v Prešovskom, Banskobystrickom a Košickom kraji, najmenej v Trenčianskom kraji (BA 77,1 %, TT 68,3 %, TN 64,3 %, NR 81,1 %, ZA 74,2 %, BB 88,6 %, PO 93,3 %, KE 84,1 %) a podľa veľkosti bydliska respondenti vo väčších mestách do 100 000 obyvateľov (do 2 000 obyvateľov 69,6 %, 2 001-10 000 obyvateľov 76,5 %, 10 001-50 000 obyvateľov 80,6 %, 50 001-100 000 obyvateľov 87,8 %, nad 100 000 obyvateľov 75,0 %).

2.4 Porušovanie ľudských práv v školskom prostredí

Škola by mala byť bezpečným a rešpektujúcim prostredím, kde sú ľudské práva všetkých zúčastnených – učiteľov aj žiakov – rešpektované a chránené. Napriek tomu sa v praxi vyskytujú situácie, ktoré poukazujú na porušovanie týchto práv, či už ide o nedostatok úcty, nevhodné správanie, diskrimináciu alebo ignorovanie hlasu jednotlivca. Táto kapitola sa zameriava na skúmanie skúseností učiteľov s porušovaním ľudských práv v školskom prostredí z viacerých uhlov pohľadu.

V prvej podkapitole sa venujeme porušovaniu práv učiteľov zo strany žiakov. Cieľom je zistiť, či učitelia vnímajú, že ich práva boli žiakmi porušené a zároveň identifikovať konkrétne formy

tohto porušenia – či už ide o slovné útoky, neúctu, zasahovanie do súkromia alebo iné prejavy nevhodného správania. Druhá podkapitola analyzuje typy porušovania ľudských práv medzi žiakmi, ktoré učitelia zaznamenali vo svojej praxi. Tieto poznatky poskytujú dôležitý pohľad na medziľudské vzťahy v školskom prostredí a na oblasti, v ktorých je potrebné posilniť prevenciu a výchovu k rešpektu a tolerancii. Tretia podkapitola sa zameriava na to, akým spôsobom učitelia riešili situácie porušenia práv v škole – či sa spoliehali na vlastný zásah, zapojili vedenie školy, rodičov alebo iné zložky (napr. školského psychológa). V poslednej podkapitole je pozornosť venovaná miere participácie žiakov na riešení porušovania ľudských práv. Učitelia hodnotia, do akej miery žiaci sami poukazujú na neprávosti, či sú ochotní hovoriť o porušení práv – vlastných alebo práv svojich spolužiakov – alebo či majú skôr tendenciu tieto situácie zamlčiavať.

2.4.1 Porušenie práv učiteľa žiakmi

Necelých 7 % učiteľov priznalo (6,9 %), že ich práva boli žiakmi porušené. Až viac ako štvrtina (26,2 %) sa nevedela vyjadriť a presne 67 % jednoznačne prezentovalo, že k porušeniu ich práv žiakmi neprišlo. Pri konkretizácii porušenia práv šlo napríklad o agresivitu, obťažovanie, kyberšikanovanie, porušenie súkromia, ohováranie, šikanovanie a posmešky.

Graf 9 Porušenie práv učiteľa žiakmi (v %)

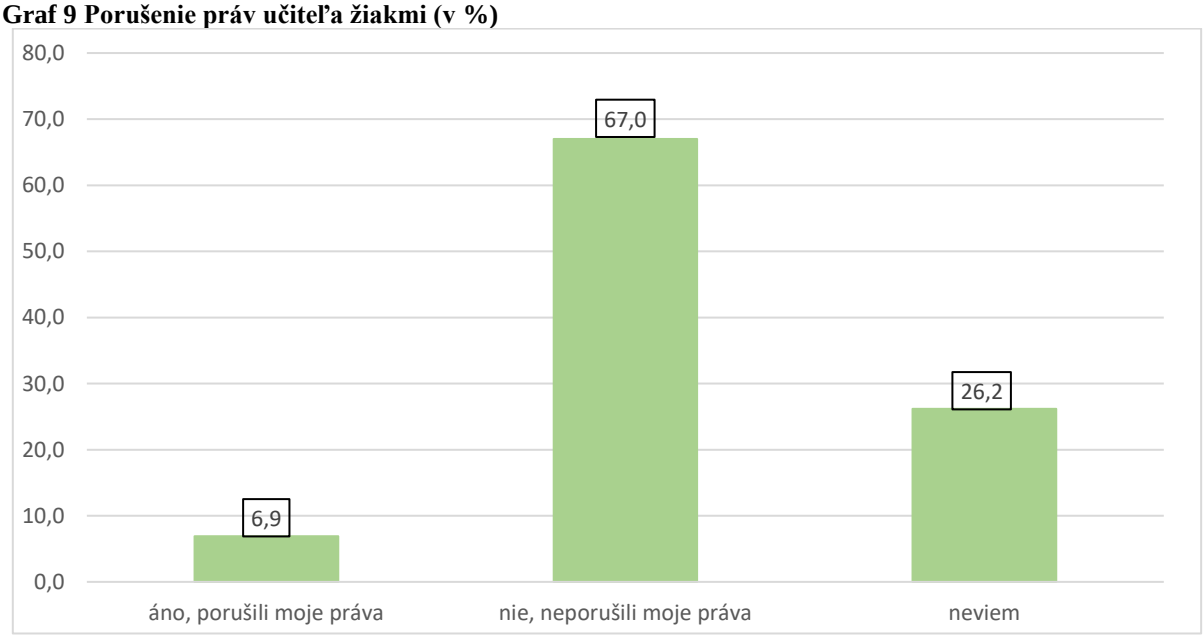

Pri porovnaní podľa typu školy vo vyššej miere pripustili porušenie svojich práv učitelia zo základných škôl (ZŠ 8,4 %, SŠ 5,5 %). Tí však vo vyššej miere prezentovali aj možnosť, že ich práva žiakmi neboli porušené (ZŠ 67,2 %, SŠ 66,8 %), pretože vyučujúci zo stredných škôl boli nerozhodní, resp. nevedeli odpovedať (ZŠ 24,4 %, SŠ 27,7 %). Akokoľvek, rozdiely medzi skupinami nie sú markantné.

Tabuľka 16 Porušenie práv učiteľa žiakmi podľa typu školy (v %)

	ZŠ	SŠ
áno, porušili moje práva	8,4	5,5
nie, neporušili moje práva	67,2	66,8
neviem	24,4	27,7

Z údajov v tabuľke dlhodobého monitoringu možno konštatovať mierny nárast aktuálneho podielu respondentov priznávajúcich porušenie práv žiakmi oproti poslednému zisťovaniu v roku 2021 (rok 2021: 6,3 %, rok 2024: 6,9 %), avšak táto hodnota v porovnaní s celým sledovaným obdobím patrí k tým najnižším, celkovo je tretia najnižšia (najnižší podiel bol v roku 2017 – 5,9 %). Trochu znepokojujúce môže byť, že percento respondentov, ktorí nevedeli odpovedať je pomerne vysoké, aktuálne viac ako štvrtina opýtaných. Všetky údaje zobrazuje tabuľka 17.

Tabuľka 17 Porušenie práv učiteľa žiakmi – porovnanie údajov (v %)

	2005	2008	2011	2013	2015	2017	2019	2021	2024
áno, porušili moje práva	23,1	21,7	19,3	13,2	10,0	5,9	10,1	6,3	6,9
nie, neporušili moje práva	52,9	48,9	53,2	66,1	67,5	68,8	67,6	70,9	67,0
neviem	23,1	29,5	27,5	20,7	22,5	25,3	22,3	22,8	26,2

Rozdiely v komparácii podľa pohlavia sú minimálne, predovšetkým pri odpovedi priznávajúcej porušenie práv (ženy 6,8 %, muži 7,0 %). Väčšie rozdiely sú pri odpovediach negovania porušenia ľudských práv, kde vyššie percento mali ženy (ženy 68,0 %, muži 63,6 %), a tak muži boli tí, ktorí skôr nevedeli odpovedať (ženy 25,2 %, muži 29,5 %).

Zaujímavé výsledky priniesla opäť komparácia podľa kraja, v ktorom sa škola nachádza. V Trnavskom kraji nepriznal ani jeden učiteľ porušenie práv žiakmi, v Žilinskom a Prešovskom kraji to bola viac ako desatina (BA 4,8 %, TT 0,0 %, TN 5,6 %, NR 3,1 %, ZA 13,6 %, BB 7,1 %, PO 11,4 %, KE 8,8 %). Najnižší podiel pri odpovediach prezentujúcich vylúčenie porušenia práv bol jednoznačne v Košickom kraji (BA 61,9 %, TT 68,9 %, TN 73,2 %, NR 69,2 %, ZA 65,2 %, BB 62,9 %, PO 58,2 %, KE 75,0 %) a neschopnosť odpovedať mali najmä pedagógovia v Bratislavskom kraji (BA 33,3 %, TT 31,1 %, TN 21,1 %, NR 27,7 %, ZA 21,2 %, BB 30,0 %, PO 30,4 %, KE 16,3 %).

Podľa veľkosti bydliska deklarovali porušenie práv predovšetkým učitelia v mestách do 50 000 obyvateľov (8,3 %, najmenej obce do 2 000 obyvateľov 2,3 %), popretie porušenia práv učiteľov bolo najmarkantnejšie v obciach do 2 000 obyvateľov (74,4 %, najmenej v mestách do 50 000 obyvateľov 63,9 %) a nakoniec na otázku nevedeli odpovedať najmä vyučujúci v mestách do 50 000 obyvateľov (27,8 %, najmenej v mestách nad 100 000 obyvateľov a obciach do 2 000 obyvateľov – zhodne 23,3 %).

2.4.2 Typy porušenia ľudských práv v školskom prostredí

Viac ako tretina učiteľov (38,1 %) uviedla pri otázke s akými typmi porušenia ľudských práv v školskom prostredí sa stretli, že nič také sa nestalo a 4,2 % nevedeli odpovedať. Tí, ktorí sa stretli, prezentovali, že jednoznačne najfrekventovanejším porušením ľudských práv v škole je šikanovanie s takmer 40 % (39,4 %). Ostatné porušenia uvádzala menej ako desatina respondentov, pričom najpočetnejšie boli diskriminácia (8,1 %), porušenie práv inej osoby (7,2 %) a iné (6,4 %). Medzi menej frekventované porušenia patria psychické tresty (3,4 %), nemožnosť prejaviť názor (2,1 %), fyzické tresty (1,7 %) a nespravodlivé ohodnotenie (0,4 %).

Graf 10 Konkrétne typy porušenia ľudských práv (v %)

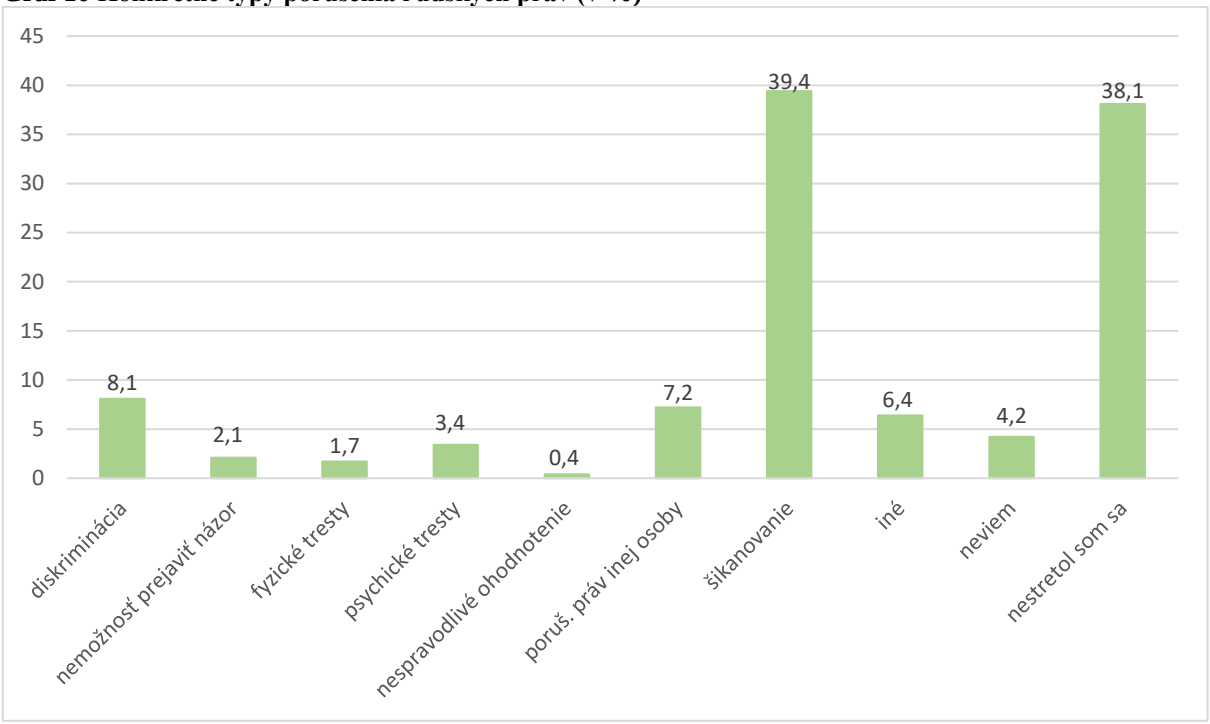

Poznámka: Súčet presahuje 100 % pre možnosti voľby viacerých odpovedí.

Podľa údajov v komparačnej tabuľke medzi základnou a strednou školou možno konštatovať, že viaceré typy porušenia ľudských práv v škole vo vyššej miere prezentovali učitelia základných škôl – či už najfrekventovanejšie šikanovanie (ZŠ 41,9 %, SŠ 37,4 %), diskrimináciu (ZŠ 9,5 %, SŠ 6,9 %), porušenie práv inej osoby (ZŠ 9,5 %, SŠ 5,3 %), alebo aj menej frekventované fyzické tresty (ZŠ 3,8 %, SŠ 0,0 %) a iné. Stredoškolskí pedagógovia mali vyššie zastúpenie jedine pri psychických trestoch (ZŠ 2,9 %, SŠ 3,8 %), nespravodlivom ohodnotení (ZŠ 0,0 %, SŠ 0,8 %) a pri odpovediach *neviem* (ZŠ 3,8 %, SŠ 4,6 %) a *nestretol som sa* (ZŠ 32,4 %, SŠ 42,7 %). Podrobné údaje zobrazuje tabuľka 18.

Tabuľka 18 Typy porušenia ľudských práv podľa typu školy (v %)

	ZŠ	SŠ
diskriminácia	9,5	6,9
nemožnosť prejaviť názor	2,9	1,5
fyzické tresty	3,8	0,0
psychické tresty	2,9	3,8
nespravodlivé ohodnotenie	0,0	0,8
porušenie práv inej osoby	9,5	5,3
šikanovanie	41,9	37,4
iné	7,6	5,3
neviem	3,8	4,6
nestretol som sa	32,4	42,7

Poznámka: Súčet presahuje 100 % pre možnosti voľby viacerých odpovedí.

Prostredníctvom dlhodobého monitoringu sledujeme pokles viacerých typov porušenia práv v škole. Stalo sa tak v piatich prípadoch (diskriminácia, nemožnosť prejaviť názor, fyzické tresty, nespravodlivé ohodnotenie a iné). Prvé štyri spomínané dokonca dosiahli najnižší podiel za celé sledované obdobie. Na druhej strane je znepokojujúce, že šikanovanie ako hlavný typ porušovania práv vo všetkých skúmaných rokoch výrazne stúpol. Oproti poslednému zisťovaniu je to o takmer 10 percentuálnych bodov (rok 2021 29,5 %, rok 2024 39,4 %).

Zároveň výrazne klesol podiel tých, ktorí sa s porušením práv v škole nestretli. Od roku 2019 je aktuálna hodnota takmer o 20 % menšia. Kompletné údaje zobrazuje tabuľka 19.

Tabuľka 19 Porušenie práv učiteľa žiakmi – porovnanie údajov (v %)

	2008	2011	2013	2015	2017	2019	2021	2024
diskriminácia	15,4	15,3	14,7	20,0	14,2	8,3	9,7	8,1
nemožnosť prejaviť názor	9,0	3,2	5,6	8,8	5,0	2,3	2,8	2,1
fyzické tresty	7,7	0,0	2,0	7,6	6,0	3,0	3,7	1,7
psychické tresty	5,1	0,0	0,4	4,7	8,2	0,5	1,8	3,4
nespravodlivé ohodnotenie	10,3	1,9	2,4	1,2	1,4	0,3	0,5	0,4
porušenie práva inej osoby, napr. učiteľa	19,2	12,1	4,0	4,7	6,0	3,5	0,0	7,2
šikanovanie	21,8	61,8	43,7	38,8	30,2	22,6	29,5	39,4
záškoláctvo	1,3	0,6	1,6	0,0	0,7	0,0	0,0	0,0
iné	6,4	2,5	1,2	4,1	2,1	0,8	9,2	6,4
neviem	1,3	2,4	4,0	3,5	2,1	1,0	4,1	4,2
nestretol som sa	85,0	57,5	36,1	26,5	39,1	57,8	51,2	38,1

Poznámka: Súčet presahuje 100 % pre možnosti voľby viacerých odpovedí.

Takmer každý druhý muž a tretina žien poukazujú na absenciu porušenia ľudských práv v ich škole (ženy 34,8 %, muži 49,1 %). V rámci konkrétnych typov porušenia poukazujú ženy častejšie na šikanovanie (ženy 41,4 %, muži 32,7 %), iné (ženy 7,2 %, muži 3,6 %), nemožnosť prejaviť názor (ženy 2,8 %, muži 0,0 %), psychické tresty (ženy 3,9 %, muži 1,8 %), nespravodlivé ohodnotenie (ženy 0,6 %, muži 0,0 %) a aj na odpoveď *neviem* (ženy 4,4 %, muži 3,6 %). Muži tak prezentovali viac všetky ostatné typy porušenia práv – diskriminácia (ženy 6,1 %, muži 14,5 %), fyzické tresty (ženy 1,1 %, muži 3,6 %) a porušenie práv inej osoby (ženy 7,2 %, muži 7,3 %).

Štatisticky významné rozdiely sa prejavili podľa kraja. Najväčšia absencia stretu s porušením práv v škole bola zistená jednoznačne v Nitrianskom kraji (BA 42,1 %, TT 40,0 %, TN 20,7 %, NR 62,1 %, ZA 33,3 %, BB 34,5 %, PO 33,3 %, KE 40,0 %) a nevedieť odpovedať prezentovali najmä respondenti v Prešovskom kraji (BA 0,0 %, TT 0,0 %, TN 3,4 %, NR 0,0 %, ZA 7,4 %, BB 10,3 %, PO 12,1 %, KE 0,0 %). V Prešovskom kraji majú až tri typy porušenia ľudských práv najvyšší podiel zo všetkých krajov: diskriminácia (BA 10,5 %, TT 8,0 %, TN 6,9 %, NR 6,9 %, ZA 3,7 %, BB 10,3 %, PO 15,2 %, KE 4,4 %), nemožnosť prejaviť názor (BA 0,0 %, TT 0,0 %, TN 3,4 %, NR 0,0 %, ZA 0,0 %, BB 3,4 %, PO 6,1 %, KE 2,2 %) a fyzické tresty (BA 0,0 %, TT 0,0 %, TN 3,4 %, NR 3,4 %, ZA 0,0 %, BB 0,0 %, PO 6,1 %, KE 0,0 %). Avšak, najfrekventovanejší typ porušenia práv šikanovanie má najvyššie zastúpenie v Trnavskom kraji (BA 31,6 %, TT 56,0 %, TN 48,3 %, NR 20,7 %, TA 40,7 %, BB 27,6 %, PO 36,4 %, KE 48,9 %) a rovnako tak aj psychické tresty (BA 5,3 %, TT 8,0 %, TN 3,4 %, NR 3,4 %, ZA 3,7 %, BB 3,4 %, PO 0,0 %, KE 2,2 %). Nespravodlivé ohodnotenie bolo zistené len v Nitrianskom kraji (3,4 %).

Podľa veľkosti bydliska na základe odpovedí absentuje porušenie práv v škole najmä v mestách nad 100 000 obyvateľov (42,9 %), v ostatných kategóriách je podiel v rozmedzí od 32,9 % v menších mestách do 10 000 obyvateľov do 41,9 % v mestách do 50 000 obyvateľov. Šikanovanie je najrozšírenejšie v školách v obciach do 2 000 obyvateľov (45,5 %, najmenej veľkomestá nad 100 000 obyvateľov 14,3 %), diskriminácia vo veľkomestách nad 100 000 obyvateľov (14,3 %, najmenej obce do 2 000 obyvateľov 0,0 %), porušenie práv inej osoby takisto vo veľkomestách nad 100 000 obyvateľov (14,3 %, najmenej mestá do 50 000 obyvateľov 5,8 %) a iné typy vo väčších mestách do 100 000 obyvateľov (14,0 %, najmenej obce do 2 000 obyvateľov a veľkomestá nad 100 000 obyvateľov – zhodne 0,0 %).

2.4.3 Spôsoby riešenia porušenia ľudských práv

Učitelia najčastejšie riešia porušenie ľudských práv obrátením sa na vedenie školy (51,4 %). Približne tretina (32,5 %) riešila problém so psychológom. Viac ako 28 % (28,3 %) spolupracuje s rodičmi, necelá štvrtina (23,4 %) sa obráti na iného učiteľa a presne 22 % sa snaží vyriešiť problém sám. Iný, nešpecifikovaný spôsob deklarovalo len 0,3 % z nich. Našli sa aj takí, ktorí odpovedali, že takýto problém neriešia žiadnym spôsobom a nechajú to tak, bolo ich 0,7 %.

Graf 11 Spôsoby riešenia porušenia ľudských práv, bez „nestretol som sa s porušením práv“ (v %)

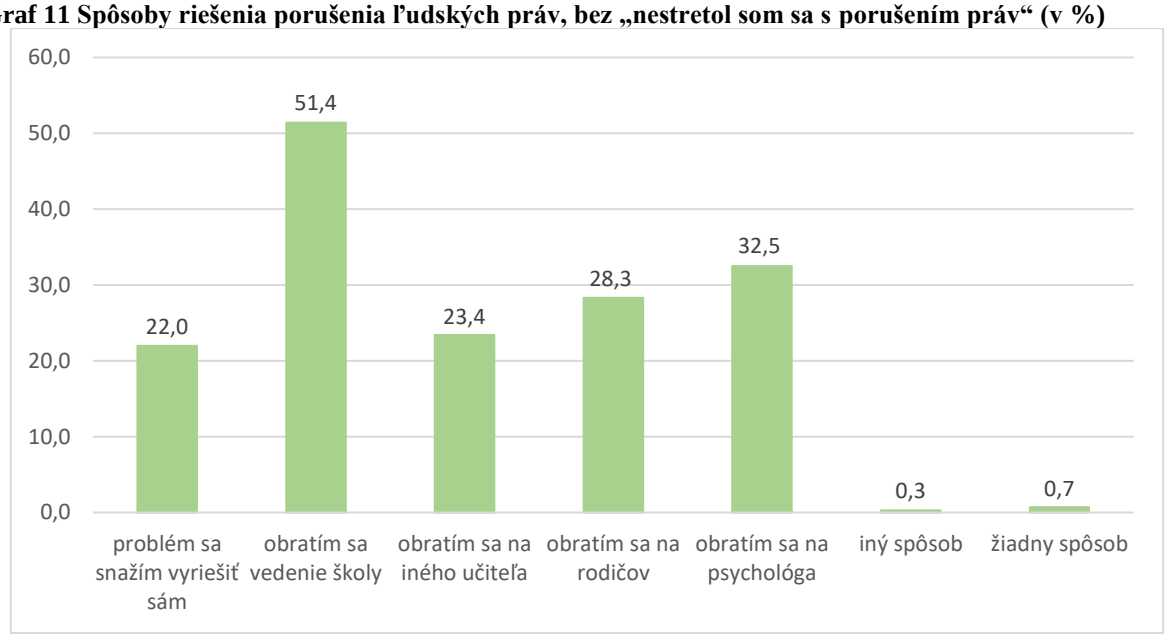

Poznámka: Súčet presahuje 100 % pre možnosti voľby viacerých odpovedí.

Preukázali sa aj rozdiely podľa typu školy, aj keď nie markantné. Učitelia zo základných škôl mali vyšší percentuálny podiel takmer vo všetkých spôsoboch riešenia. Jediná výnimka je obrátenie sa na iného učiteľa/učiteľku. Jednotlivé hodnoty sú v oboch skupinách pomerne vyrovnané. Najväčší rozdiel je pri obrátení sa na rodičov, až takmer 10 %. Všetky údaje sú zobrazené v tabuľke 20.

Tabuľka 20 Spôsoby riešenia porušenia ľudských práv podľa typu školy, bez „nestretol som sa s porušením práv“ (v %)

	ZŠ	SŠ
problém sa snažím riešiť sám	24,3	20,1
obrátim sa na vedenie školy	52,5	50,5
obrátim sa na iného učiteľa	23,2	23,6
obrátim sa na rodičov	33,5	23,9
obrátim sa na psychológa	35,4	30,1
iný spôsob	0,4	0,3
žiadnym, nechám to tak	0,8	0,6

Poznámka: Súčet presahuje 100 % pre možnosti voľby viacerých odpovedí.

Z dlhodobého monitoringu stále platí, že obrátenie sa na vedenie školy je primárny spôsob riešenia porušenia ľudských práv zo strany učiteľov, aj keď oproti poslednému výskumu v roku 2021 podiel klesol o vyše 6 %. Kleslo aj percento pri snahe riešiť problém sám, ktorý označilo presne 22 % učiteľov, pričom v rokoch 2005 a 2008 to bol primárny spôsob s takmer polovicou respondentov (rok 2005: 46,3 %, rok 2008: 45,7 %). Zaujímavé je riešenie situácie s rodičmi,

kde registrujeme prepad o vyše 10 % od roku 2019. Rastúci trend pri obrátení sa na iného učiteľa pokračuje, hoci hodnota v roku 2021 je takmer totožná ako súčasná. Napriek tomu, že neriešenie problému v aktuálnom výskume uviedlo 0,7 % vyučujúcich, je to za celé sledované obdobie najvyššia hodnota, čo rozhodne nie je potešujúce. Do popredia sa dostáva úloha psychológa, pri ktorom registrujeme takisto najvyššiu hodnotu za všetky roky a v najnovšom výskume túto možnosť prezentovala už takmer tretina učiteľov (32,5 %). Všetky podrobné výsledky uvádza tabuľka 21.

Tabuľka 21 Spôsoby riešenia porušenia ľudských práv – porovnanie údajov (v %)

	2005	2008	2011	2013	2015	2017	2019	2021	2024
problém sa snažím riešiť sám	46,3	45,7	39,2	35,4	37,8	25,3	26,1	27,3	22,0
obrátim sa na vedenie školy	39,7	42,7	52,2	47,6	52,2	54,7	47,0	57,7	51,4
obrátim sa na iného učiteľa	8,3	15,1	9,2	11,9	13,6	17,6	22,8	23,2	23,4
obrátim sa na rodičov	37,2	32,9	34,2	30,7	39,7	32,1	39,0	32,3	28,3
obrátim sa na psychológa	19,8	19,3	23,4	18,0	24,2	21,6	27,6	26,3	32,5
iný spôsob	9,9	2,8	1,3	1,4	2,2	2,4	3,3	3,4	0,3
žiadnym, nechám to tak	0,0	0,5	0,0	0,3	0,6	1,0	0,5	0,3	0,7
nestretol som sa	26,4	16,8	15,2	23,0	21,7	18,4	20,0	17,2	23,8

Poznámka: Súčet presahuje 100 % pre možnosti voľby viacerých odpovedí.

Komparácia podľa pohlavia nepriniesla signifikantné výsledky a muži aj ženy v približne rovnakej miere volili jednotlivé spôsoby riešenia porušenia ľudských práv v škole. Jediné výraznejšie rozdiely boli zistené pri snahe riešiť situáciu sám (ženy 23,0 %, muži 18,6 %), no predovšetkým, s rozdielom takmer 10 percentuálnych bodov, pri riešení situácie so školským psychológom, kde taktiež mali ženy – učiteľky vyššie zastúpenie (ženy 34,5 %, muži 25,6 %).

Riešiť problém sám je doménou učiteľov v Žilinskom, Prešovskom a Košickom kraji, kde túto odpoveď volila viac ako štvrtina opýtaných (BA 19,4 %, TT 18,9 %, TN 13,9 %, NR 16,4 %, ZA 28,8 %, BB 23,9 %, PO 27,8 %, KE 26,3 %). Výraznejšie rozdiely sa prejavili pri spolupráci s vedením školy, ktorá bola jednoznačne najmarkantnejšia v Trenčianskom kraji (BA 37,1 %, TT 48,6 %, TN 73,6 %, NR 37,3 %, ZA 59,1 %, BB 47,9 %, PO 45,6 %, KE 58,8 %). Respondenti v Trenčianskom kraji takisto najviac zo všetkých skupín prezentovali obrátenie sa na rodičov (BA 19,4 %, TT 24,3 %, TN 41,7 %, NR 17,9 %, ZA 30,3 %, BB 25,4 %, PO 34,2 %, KE 31,3 %). Riešenie problému porušenia práv s inými učiteľmi uviedli predovšetkým vyučujúci v Žilinskom kraji (37,9 %, najmenej v KE 12,5 %) a riešenie so psychológom opäť najmä v Trenčianskom kraji (45,8 %, najmenej v PO 24,1 %). Neriešenie problému porušenia ľudských práv, resp. žiadny spôsob bol zistený v troch krajoch: Bratislavský (3,2 %), Trnavský (1,4 %) a Banskobystrický (1,4 %).

Takmer polovica učiteľov vo väčších mestách do 100 000 obyvateľov (45,3 %) rieši porušenie práv v škole so psychológom, pričom podiel v ostatných kategóriách sa pohybuje v rozmedzí od 14,3 % do 38,0 %. Vedenie školy oslovujú najmä respondenti v menších mestách do 10 000 obyvateľov (61,8 %, najmenej v mestách nad 100 000 obyvateľov 40,7 %), rovnako tak aj oslovenie rodičov je typické najviac pre respondentov v tejto skupine (34,1 %, najmenej vo veľkomestách nad 100 000 obyvateľov 20,3 %). Riešenie problému vlastnými silami bez pomoci iných je príznačné najmä pre respondentov v mestách do 50 000 obyvateľov (24,4 %, najmenej veľkomestá nad 100 000 obyvateľov 13,6 %) a spoluprácu s iným učiteľom využívajú opýtaní v obciach do 2 000 obyvateľov (33,3 %, podiel v ostatných skupinách od 20,3 % do 24,9 %).

2.4.4 Miera participácie žiakov na riešení porušenia ľudských práv

Z odpovedí učiteľov vyplýva, že každý druhý žiak poukazuje na porušovanie práv v škole (52,9 %), pričom 17,5 % z nich je presvedčených o jasnom poukazovaní a 35,4 % respondentov sa stotožňuje s tým, že žiaci na porušovanie práv skôr poukazujú ako by to tajili. Necelá tretina opýtaných (30,5 %) nevie posúdiť, či žiaci upozorňujú na porušovanie ľudských práv v škole a menej ako pätina z nich (16,4 %) je názoru, že žiaci túto problematiku taja. Jednoznačné zatajovanie prezentovali menej ako 2 % učiteľov. Percentuálne rozloženie odpovedí zobrazuje graf 12.

Graf 12 Participácia žiakov na riešení porušenia ľudských práv (v %)

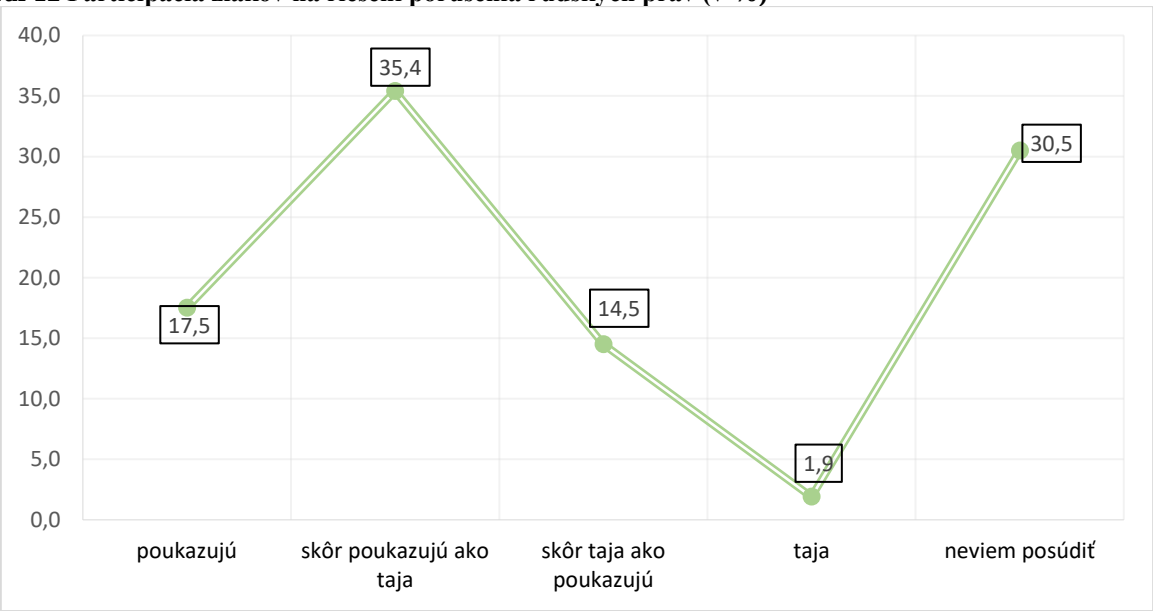

To, že žiaci na problém porušovania ľudských práv upozorňujú pri porovnaní podľa typu školy prezentovali viac učitelia zo základných škôl (ZŠ 61,6 %, SŠ 45,3 %). Podstatný rozdiel medzi týmito skupinami sa prejavil pri jednoznačnom poukazovaní, kde táto odpoveď u učiteľov zo základných škôl predstavovala takmer štvrtinu (24,8 %) a u ich stredoškolských kolegov to bola len desatina (11,1 %). Pedagógovia zo stredných škôl boli skôr tí, ktorí nevedeli túto záležitosť posúdiť (ZŠ 22,6 %, SŠ 37,8 %). Zatajovanie uvádzali obidve skupiny v približne rovnakej miere, o niečo viac opýtaní zo stredných škôl (ZŠ 15,8 %, SŠ 16,9 %).

Tabuľka 22 Participácia žiakov na riešení porušenia ľudských práv podľa typu školy (v %)

	ZŠ	SŠ
poukazujú	24,8	11,1
skôr poukazujú ako taja	36,8	34,2
skôr taja ako poukazujú	13,2	15,6
taja	2,6	1,3
neviem posúdiť	22,6	37,8

Monitorovanie výsledkov za celé sledované obdobie od roku 2005 do roku 2024 ukázalo, že takmer v každom výskume viac ako polovica respondentov uvádzala, že žiaci na porušovanie ľudských práv v škole buď jednoznačne upozorňujú alebo skôr upozorňujú ako taja. Jedinými výnimkami boli roky 2015 (47,5 %) a 2017 (43,0 %). Práve od roku 2017, kedy bol podiel najnižší za všetky roky, pozorujeme kontinuálny nárast učiteľov s touto odpoveďou (rok 2017: 43,0 %, rok 2019: 51,8 %, rok 2021: 52,2 %, rok 2024: 52,9 %). Na jednej strane, pozitívnym znakom je, že aktuálne percento pri zatajovaní je najnižšie za celé sledované obdobie (16,4 %),

pričom je to zo všetkých rokov len druhýkrát, kedy je tento podiel menej ako 20 % učiteľov – prvýkrát to bolo hneď v prvom výskumnom roku 2005 (19,9 %). Na druhej strane, menej pozitívne je, že percento tých, ktorí nevedia posúdiť túto záležitosť, od roku 2019 stúpa a súčasná hodnota presiahla hranicu 30 %, čo sa predtým nikdy nestalo. Podrobné výsledky uvádza porovnávacia tabuľka 23.

Tabuľka 23 Participácia žiakov na riešení porušenia ľudských práv – porovnanie údajov (v %)

	2005	2008	2011	2013	2015	2017	2019	2021	2024
poukazujú	23,1	19,6	21,0	19,0	15,3	13,6	18,3	14,4	17,5
skôr poukazujú ako taja	31,4	37,2	34,9	34,7	32,2	29,4	33,5	37,8	35,4
skôr taja ako poukazujú	18,2	18,6	23,2	17,9	25,1	21,3	20,3	18,8	14,5
taja	1,7	3,3	1,6	3,6	2,8	8,7	5,1	2,2	1,9
neviem posúdiť	24,0	21,4	19,4	24,8	24,6	27,1	22,8	26,9	30,7

Podľa pohlavia sú skôr ženy názoru, že žiaci v ich škole participujú na riešení porušenia ľudských práv a poukazujú na to (ženy 53,9 %, muži 49,2 %), avšak sú to takisto ženy, ktoré viac nevedeli posúdiť a zaujať jasnejšie stanovisko k otázke (ženy 31,6 %, muži 27,7 %). Muži, teda, viac prezentovali zatajovanie problému žiakmi (ženy 14,5 %, muži 23,1 %), aj keď jednoznačné zatajovanie bolo vo vyššej miere zistené u žien (ženy 2,3 %, muži 0,8 %.

Štatisticky významné rozdiely sa prejavili podľa kraja. Podľa učiteľov jednoznačne v najvyššej miere poukazujú na porušovanie ľudských práv v škole žiaci v Bratislavskom kraji (BA 60,3 %, TT 44,6 %, TN 59,7 %, NR 50,0 %, ZA 48,5 %, BB 56,3 %, PO 49,4 %, KE 55,6 %). Zatajovanie a nízka participácia žiakov na riešení porušenia ľudských práv bola zistená predovšetkým v Trnavskom kraji, kde sa tak vyjadrila necelá štvrtina vyučujúcich (BA 6,3 %, TT 24,3 %, TN 16,7 %, NR 16,7 %, ZA 18,2 %, BB 14,1 %, PO 17,7 %, KE 16,0 %). Nevedieť posúdiť situáciu mali problém najmä respondenti v Bratislavskom, Nitrianskom a Žilinskom kraji, kde to bola presne tretina z nich (BA 33,3 %, TT 31,1 %, TN 23,6 %, NR 33,3 %, ZA 33,3 %, BB 29,6 %, PO 32,9 %, KE 32,9 %), avšak aj podiel v ostatných krajoch bol pomerne vysoký a blížil sa k tretine opýtaných.

Podľa veľkosti bydliska/obce žiaci najvýraznejšie poukazujú na porušenia ľudských práv v menších mestách do 10 000 obyvateľov (55,9 %, podiel v ostatných kategóriách od 44,7 % do 54,5 %), kde však v najvyššej miere taktiež respondenti uvádzali, že žiaci problém zatajujú (18,8 %, podiel v ostatných kategóriách od 8,3 % do 18,1 %). Presne 40 % respondentov v najväčších mestách nad 100 000 obyvateľov nevie posúdiť situáciu, čo je najviac zo všetkých kategórií (podiel v ostatných kategóriách od 25,3 % do 37,2 %).

ZÁVERY

Na základe prezentovaných výsledkov z výskumu učiteľov v oblasti ľudských práv možno skonštatovať tieto závery:

Spôsoby oboznamovania žiakov s otázkami ľudských práv v škole

- Primárnym spôsobom oboznamovania žiakov s otázkami ľudských práv sú vyučovacie hodiny. Nasledujú besedy v škole a informácie na nástenkách, resp. v školských časopisoch, ktoré prezentoval každý druhý učiteľ. Tretina z nich taktiež uviedla prednášky odborníkov a pätina oboznamovanie prostredníctvom súťaží. Iný spôsob (koncerty, školský rozhlas, exkurzie, divadelné predstavenia) prezentovali menej ako 3 % vyučujúcich.

- Pri komparácii podľa typu školy sa zistili určité rozdiely. Oproti základným školám sa v stredných vo výrazne vyššej miere využívajú spôsoby oboznamovania s otázkami ľudských práv ako besedy v škole, prednášky odborníkov, či súťaže. Vo všeobecnosti, všetky jednotlivé spôsoby oboznamovania boli vo vyššej miere prezentované učiteľmi stredných škôl.

- Porovnaním výsledkov dlhodobého monitoringu sa zistilo, že pozícia vyučovacej hodiny sa zvýšila a aktuálna hodnota patrí k tým najvyšším za všetky roky. Percentuálny nárast pozorujeme aj pri besedách v škole. Informácie na nástenkách, prípadne v školských časopisoch sa dostávajú stále viac do popredia.

- Podľa pohlavia sa nepreukázali štatisticky významné rozdiely.

- Žiaci sa podľa učiteľov oboznamujú s otázkami ľudských práv prostredníctvom vyučovacej hodiny predovšetkým v Bratislavskom a Košickom kraji. Besedy v školách sú príznačné u respondentov v Banskobystrickom kraji, najmenej v Trnavskom kraji a pri porovnaní týchto dvoch krajov predstavuje rozdiel vyše 30 percentuálnych bodov. Informácie na nástenkách, resp. v školských novinách, prezentovali najmä učitelia z Prešovského a s určitým odstupom aj učitelia v Trenčianskom kraji. Prednášky odborníkov sa využívajú podľa odpovedí respondentov najmä v Bratislavskom kraji a súťaže v Nitrianskom kraji, ktorý jednoznačne prevyšuje ostatné kraje.

- Podľa veľkosti obce dosiahla vyučovacia hodina ako spôsob oboznamovania žiakov s témou ľudských práv najvyššie percentuálne zastúpenie v najväčších mestách nad 100 000 obyvateľov. Výraznejšie rozdiely boli zistené pri spôsobe formou besied v škole. Kým v najmenších obciach do 2 000 obyvateľov a v mestách do 10 000 obyvateľov túto možnosť označila polovica respondentov, v prípade najväčších miest nad 100 000 obyvateľov a miest do 50 000 to bolo takmer 62 %.

Materiály využívané pri výučbe ľudských práv na hodine

- Učitelia najčastejšie využívajú pri výučbe ľudských práv na hodine učebnicu predmetu doplnenú inými materiálmi, no taktiež o pár percentuálnych bodov menej uvádzali aj využívanie len odborných materiálov a pomôcok (bez učebnice predmetu) a príručky

(alebo iné materiály) doplnené učebnicou predmetu. V nižšej miere prezentovali využívanie len učebnice, bez použitia iných materiálov či pomôcok.

- Kým v základnej škole je z materiálov v popredí učebnica – či už využívanie len učebnice alebo učebnice doplnenej inými materiálmi, v stredných školách sa viac využívajú príručky doplnené učebnicou, odborné materiály a pomôcky. Potvrdzuje to aj výsledok, že najfrekventovanejším materiálom u učiteľov základných škôl je učebnica doplnená inými materiálmi a u stredoškolských učiteľov sú to odborné materiály a pomôcky bez využitia učebnice.

- Po poslednom náraste respondentov prezentujúcich učebnicu predmetu v roku 2021, kedy táto hodnota bola najvyššia za celé sledované obdobie, došlo k ráznemu poklesu. K poklesu, hoci miernemu, prišlo aj v prípade odborných materiálov, avšak stále aktuálna hodnota je pomerne vysoká a dokonca druhá najvyššia za všetky roky.

- Ako u žien, tak aj u mužov je primárnym materiálom pri výučbe ľudských práv na hodine učebnica doplnená inými materiálmi.

- Jedine učebnicu predmetu využívajú najmä vyučujúci v Banskobystrickom kraji, učebnicu doplnenú inými materiálmi najviac v Trenčianskom kraji, odborné materiály a pomôcky predovšetkým v Prešovskom kraji a príručky doplnené učebnicou predmetu v najvyššej miere v Nitrianskom kraji.

- V najväčších mestách nad 100 000 obyvateľov sa v školách využívajú na hodinách pri výučbe ľudských práv v najvyššej miere zo všetkých kategórií odborné materiály a pomôcky a v najmenších obciach do 2 000 obyvateľov zase dominujú príručky doplnené učebnicou.

Možnosť prejavu názoru žiaka na hodine zameranej na výučbu ľudských práv

- Väčšina učiteľov dáva priestor svojim žiakom pri výučbe ľudských práv na ich vyučovacej hodine a žiaci majú možnosť prejaviť svoj názor na informácie získané z výkladu. Viac ako tretina zase uviedla, že táto výučba predmetnej oblasti prebieha formou diskusie a presne 8 % opýtaných vyučuje len na základe výkladu učiva, kde na prejav žiakov nie je priestor.

- Na oboch typoch škôl sa vyučuje formou výkladu, na ktorý majú žiaci možnosť reagovať a prejaviť svoj názor, o niečo viac v stredných školách. V stredných školách sa taktiež vo vyššej miere vyučuje formou diskusie.

- Vyučovanie formou čisto len diskusie je v posledných rokoch na nižšej percentuálnej úrovni. Na druhej strane stúpol podiel tých, ktorí poskytujú možnosť prejaviť svoj názor po svojom výklade a súčasný podiel je vôbec najvyšší za všetky výskumné roky.

- Výklad učiva prezentoval každý desiaty muž, u žien bol podiel nižší. Ženy, hoci rozdiel je minimálny, dávajú žiakom viac priestor prejaviť názor po ich výklade a tiež viac využívajú diskusiu.

- Kým v Bratislavskom kraji takmer 16 % učiteľov používa formu výkladu učiva bez priestoru na vyjadrenie pre žiaka, v Prešovskom kraji neoznačil túto formu ani jeden

respondent. V Prešovskom kraji však v najvyššej miere majú žiaci možnosť prejaviť svoj názor po výklade učiteľa, prezentovali to takmer dve tretiny respondentov.

- V obciach do 10 000 obyvateľov bol zistený najvyšší percentuálny podiel pri forme diskusie, možnosť prejaviť názor po výklade bol prezentovaný najmä vo väčších mestách do 100 000 obyvateľov a nakoniec len výklad učiva bol typický predovšetkým pre najväčšie mestá nad 100 000 obyvateľov.

Priestor pre problematiku ľudských práv vo vzdelávaní

- Takmer polovica učiteľov je spokojná s aktuálnou dotáciou času pri otázke vymedzeného priestoru vo vyučovacom procese pre výučbu ľudských práv. Na druhej strane, veľký podiel je aj tých – necelých 48 % opýtaných – ktorí by privítali väčší priestor.

- Väčší priestor pre problematiku ľudských práv v školách by si viac žiadali učitelia zo základných škôl. Naopak, ich kolegovia zo stredných škôl sú spokojnejší so súčasným priestorom.

- Pri dlhodobom monitoringu sledujeme pokles podielu respondentov prezentujúci menší priestor pre problematiku ľudských práv. V priemere každý druhý opýtaný od roku 2013 je spokojný s tým priestorom, ktorý bol poskytnutý v danom roku výskumu.

- Ženy vo väčšej miere vyjadrovali spokojnosť s aktuálnym priestorom pre problematiku ľudských práv v škole, avšak pri požadovaní väčšieho priestoru ako v súčasnosti je percentuálny podiel mužov aj žien takmer identický.

- Krajom s najvyšším záujmom o väčší priestor je jednoznačne Bratislavský kraj, v ktorom túto odpoveď ako v jedinom kraji volili viac ako dve tretiny učiteľov. Bratislavský kraj je taktiež kraj s najnižšou mierou spokojnosti s aktuálnym priestorom pre výučbu ľudských práv, najvyššia miera spokojnosti je v Žilinskom kraji.

- Najvyššia snaha o väčší priestor je v najväčších mestách nad 100 000 obyvateľov a najvyššia miera spokojnosti s aktuálnym priestorom v obciach do 2 000 obyvateľov.

Vplyv výučby ľudských práv na postoje žiakov

- Viac ako dve tretiny respondentov spozorovali zmenu v názoroch alebo postojoch žiakov v uplatňovaní ľudských práv v škole. Opačného názoru, a teda žiadne zmeny v názoroch či postojoch, uviedlo 17,5 % z nich.

- Zmeny a vplyv si všimli vo väčšej miere pri porovnaní podľa typu školy učitelia v základných školách.

- Dlhodobo učitelia vo výskumoch prezentujú názor, že registrujú vplyv výučby ľudských práv na postoje žiakov. Pozitívne je aj to, že klesol oproti poslednému zisťovaniu v roku 2021 podiel tých, ktorí nevedeli posúdiť vplyv a zmeny.

- Zmeny v názoroch si podľa pohlavia všimli viac skúmané ženy, respondenti v Košickom kraji a v najväčších mestách nad 100 000 obyvateľov.

Participácia školy v aktivitách zameraných na ľudské práva

- Školy sú pomerne aktívne v zapájaní žiakov do rôznych aktivít zameraných na ľudské práva. Najčastejšie ide o exkurzie, výchovné koncerty, divadelné predstavenia, výstavy a festivaly, ale taktiež o prednášky, resp. besedy o ľudských právach a rôzne charitatívne a dobrovoľnícke aktivity.

- Podľa typu školy sú v rámci jednotlivých aktivít činnejšie stredné školy. Stredoškolskí pedagógovia vo vyššej miere prezentovali prednášky, besedy, exkurzie, koncerty, a. i., a tiež aj charitu a dobrovoľníctvo.

- Všetky typy aktivít (s výnimkou iné) prezentovali vo vyššej miere ženy.

- Podľa krajov sa najviac školy zapájajú do prednášok a besied v Trenčianskom kraji, kde je najvyšší podiel aj exkurzií a koncertov. Súťaže deklarovali najmä respondenti v Nitrianskom kraji, charitu a dobrovoľníctvo najmä vyučujúci v Košickom kraji.

- Školy sa zapájajú do prednášok a besied v mestách do 50 000 obyvateľov, do exkurzii, koncertov v najväčších mestách nad 100 000 obyvateľov, do súťaží opäť v mestách do 50 000 obyvateľov a do charity a dobrovoľníctva vo väčších mestách do 100 000 obyvateľov.

Vzdelávanie učiteľov v oblasti ľudských práv

- Z celej výskumnej vzorky je to menšia časť učiteľov (44,3 %), ktorá sa počas svojej pedagogickej či odbornej praxe zúčastnila nejakého školenia, odborného seminára, konferencie, webinára či inej formy vzdelávania zameranej na problematiku ľudských práv.

- Viac sa počas svojej pedagogickej/odbornej praxe zúčastnili vyššie spomínaných foriem vzdelávania zameraných na ľudské práva pedagógovia zo základných škôl, aj keď je rozdiel minimálny.

- Z hľadiska dlhodobého sledovania je pozitívny neustály nárast učiteľov od roku 2011, ktorí sa zúčastňujú jednotlivých foriem vzdelávania v oblasti ľudských práv počas svojej pedagogickej či odbornej praxe.

- Vyšší podiel účasti v porovnaní podľa pohlavia dosiahli muži, u ktorých podiel presiahol polovicu z nich.

- Najvyššiu účasť deklarovali vyučujúci v Prešovskom kraji s takmer 52 %, kým v Žilinskom kraji to bola tretina z nich.

Využitie poznatkov z kurzov a seminárov pri výučbe ľudských práv

- Väčšina učiteľov využila svoje poznatky z kurzov a seminárov, je ich vyše 79 %.

- Využitie svojich poznatkov pri výučbe ľudských práv prezentovali viac pedagógovia zo stredných škôl, ženy, respondenti v Prešovskom, Banskobystrickom a Košickom kraji a vo väčších mestách do 100 000 obyvateľov.

Porušenie práv učiteľa žiakmi

- Necelých 7 % učiteľov priznalo, že ich práva boli žiakmi porušené. Až viac ako štvrtina sa nevedela vyjadriť a presne 67 % prezentovalo jednoznačne, že k porušeniu ich práv zo strany žiakov neprišlo. Pri konkretizácii porušenia práv šlo napríklad o agresivitu, obťažovanie, kyberšikanovanie, porušenie súkromia, ohováranie, šikanovanie a posmešky.

- Vo vyššej miere pripustili porušenie svojich práv učitelia zo základných škôl. Tí však vo vyššej miere prezentovali aj možnosť, že ich práva žiakmi neboli porušené, pretože vyučujúci zo stredných škôl boli nerozhodní, resp. nevedeli odpovedať.

- Zistený bol mierny nárast aktuálneho podielu respondentov priznávajúcich porušenie práv žiakmi oproti poslednému zisťovaniu v roku 2021, avšak táto hodnota v porovnaní s celým sledovaným obdobím patrí k tým najnižším.

- Pri porovnaní podľa pohlavia sú rozdiely minimálne a muži aj ženy v približne rovnakej miere priznali porušenie ich práv žiakmi.

- V Trnavskom kraji nepriznal ani jeden učiteľ porušenie práv žiakmi, v Žilinskom a Prešovskom kraji to bola viac ako desatina.

- Podľa veľkosti bydliska deklarovali porušenie práv predovšetkým učitelia v mestách do 50 000 obyvateľov.

Typy porušenia ľudských práv v školskom prostredí

- Viac ako tretina učiteľov pri otázke s akými typmi porušenia ľudských práv v školskom prostredí sa stretli uviedla, že nič také sa nestalo. Tí, ktorí sa stretli, prezentovali, že jednoznačne najfrekventovanejším porušením ľudských práv v škole je šikanovanie. Ostatné porušenia uvádzala menej ako desatina respondentov, pričom najpočetnejšie boli diskriminácia, porušenie práv inej osoby a iné.

- Viaceré typy porušenia ľudských práv v škole vo vyššej miere prezentovali učitelia základných škôl. Stredoškolskí pedagógovia mali vyššie zastúpenie jedine pri psychických trestoch, nespravodlivom ohodnotení a pri odpovediach *neviem* a *nestretol som sa.*

- V monitoringu sledujeme pokles viacerých typov porušenia práv v škole. Stalo sa tak v piatich prípadoch (diskriminácia, nemožnosť prejaviť názor, fyzické tresty, nespravodlivé ohodnotenie a iné).

- Takmer každý druhý muž a tretina žien poukazujú na absenciu porušenia ľudských práv v ich škole. Ženy poukazujú častejšie na šikanovanie, iné, nemožnosť prejaviť názor, psychické tresty a nespravodlivé ohodnotenie.

- Najväčšia absencia stretu s porušením práv v škole bola zistená jednoznačne v Nitrianskom kraji. V Prešovskom kraji majú až tri typy porušenia ľudských práv najvyšší podiel zo všetkých krajov: diskriminácia, nemožnosť prejaviť názor a fyzické tresty.

- Podľa veľkosti bydliska na základe odpovedí absentuje porušenie práv v škole najmä v mestách nad 100 000 obyvateľov.

Spôsoby riešenia porušenia ľudských práv

- Pri riešení prípadného porušenia ľudských práv v škole sa učitelia najčastejšie obracajú na vedenie školy. Približne tretina riešila problém so psychológom. Pomerne často sa respondenti obracajú aj na rodičov žiakov, na iného učiteľa alebo problém sa snažia vyriešiť sami.

- Učitelia zo základných škôl mali vyšší percentuálny podiel takmer vo všetkých spôsoboch riešenia. Jediná výnimka je obrátenie sa na iného učiteľa/učiteľku.

- Obrátenie sa na vedenie školy je primárny spôsob riešenia porušenia ľudských práv zo strany učiteľov, aj keď oproti poslednému výskumu v roku 2021 klesol podiel o vyše 6 %. Do popredia sa dostáva úloha psychológa.

- Komparácia podľa pohlavia nepriniesla signifikantné výsledky a muži aj ženy v približne rovnakej miere volili jednotlivé spôsoby riešenia porušenia ľudských práv v škole.

- Riešiť problém sám je doménou učiteľov v Žilinskom, Prešovskom a Košickom kraji, kde túto odpoveď volila viac ako štvrtina opýtaných. Výraznejšie rozdiely sa prejavili pri spolupráci s vedením školy, ktorá bola jednoznačne najmarkantnejšia v Trenčianskom kraji.

- Takmer polovica učiteľov vo väčších mestách do 100 000 obyvateľov rieši porušenie práv v škole so psychológom. Riešenie problému vlastnými silami, bez pomoci iných, je príznačné predovšetkým pre respondentov v mestách do 50 000 obyvateľov.

Miera participácie žiakov na riešení porušenia ľudských práv

- Každý druhý žiak poukazuje na porušovanie práv v škole. Necelá tretina opýtaných nevie posúdiť, či žiaci upozorňujú na porušovanie ľudských práv v škole a menej ako pätina z nich je názoru, že žiaci túto problematiku taja.

- To, že žiaci na problém porušovania ľudských práv upozorňujú pri porovnaní podľa typu školy prezentovali viac učitelia zo základných škôl. Pedagógovia zo stredných škôl skôr nevedeli túto záležitosť posúdiť.

- Takmer v každom výskume viac ako polovica respondentov uvádzala, že žiaci na porušovanie ľudských práv v škole buď jednoznačne upozorňujú alebo skôr upozorňujú ako taja. Jedinými výnimkami boli roky 2015 a 2017. Aktuálne percento pri zatajovaní je najnižšie za celé sledované obdobie.

- Ženy sú skôr názoru, že žiaci v ich škole participujú na riešení porušenia ľudských práv a poukazujú na to, avšak sú to takisto ženy, ktoré viac nevedeli posúdiť a zaujať jasnejšie stanovisko k otázke. Muži, teda, viac prezentovali zatajovanie problému žiakmi.

- Podľa učiteľov jednoznačne v najvyššej miere poukazujú na porušovanie ľudských práv v škole žiaci v Bratislavskom kraji. Zatajovanie a nízka participácia žiakov na riešení porušenia ľudských práv bola zistená predovšetkým v Trnavskom kraji, kde sa tak vyjadrila necelá štvrtina vyučujúcich.

Odporúčania pre prax

Na základe získaných výsledkov výskumu možno uviesť tieto odporúčania do praxe:

I. poskytnúť väčší priestor výchove a vzdelávaniu k ľudským právam v školách s dôrazom na praktické využitie;

II. zvýšiť zapojenie a aktivitu školy v ľudskoprávnych programoch, súťažiach a projektoch (prípadne spoluprácu s inými školami a organizáciami);

III. uvedomovať si a vnímať dôležitosť výchovy a vzdelávania k ľudským právam ako nástroj na prevenciu porušovania ľudských práv a práv dieťaťa.

LITERATÚRA

ČAČOVÁ, Z., LENČO, P.: Ľudské práva vo výchove a vzdelávaní: aktuálny stav, výzvy a inšpirácie. Nadácia otvorenej spoločnosti, 2016.

Draft plan of action for the fourth phase (2020 – 2024) of the World Programme for Human Rights Education. OHCHR, Geneva, 2019.

JANDOUREK, J.: Sociologický slovník. Portál, Praha, 2001. ISBN 80-7178-535-0

POLLMANN, A., LOHMANN, G.: Ľudské práva: interdisciplinárna príručka. Kalligram, Bratislava, 2017. ISBN 978-80-8101-960-9

SVÁK, J.: Ochrana ľudských práv. Poradca podnikateľa, Bratislava, 2006.